

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: českého jazyka a literatury
Studijní program: 2. stupeň
Kombinace: český jazyk – anglický jazyk

DETEKTIVNÍ PRÓZY EMILA VACHKA
THE CRIME PROSE BY EMIL VACHEK
DETEKTIVPROSE VON EMIL VACHEK

Diplomová práce: 04-FP-KČL-005

Autor:
Iveta BRUNCLÍKOVÁ

Podpis:

Adresa:
Kozákov 20
512 63, Rovensko pod Troskami

Vedoucí práce: PhDr. Eva Štědroňová, CSc.

Konzultant:

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
92	16489	9	0	36	0

V Liberci dne: 2.1.2007

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne: 2.1.2007

Iveta Brunclíková

Poděkování:

Chtěla bych poděkovat především vedoucí práce PhDr. Evě Štědroňové, CSc., která mi vždy velice ochotně pomohla s překonáváním problémů souvisejících se vznikem práce a celkově se významně podílela na konečné podobě diplomové práce.

Detektivní prózy Emila Vachka

Detektivní prózy Emila Vachka

DP–2007

Vedoucí DP: PhDr. Eva Štědroňová, CSc.

Resumé

V diplomové práci se pokoušíme blíže rozebrat osobité znaky detektivních próz Emila Vachka a odhalit rozdíly mezi Vachkovou detektivní tvorbou a klasickými detektivními díly převážně anglických spisovatelů. Nechybí souhrn významných momentů Vachkova osobního a profesního života; dále obecně charakterizujeme detektivní prózu, nastiňujeme její vývoj a uvádíme významné představitele. Následuje podrobná analýza čtyř Vachkových próz a zároveň jejich komparace s klasickým typem detektivní povídky a románu. Práce rovněž poukazuje na Vachkovu jedinečnost a jeho význam pro českou detektivku.

The Crime Prose by Emil Vachek

Summary

The work tries mainly to specify many features of detective prose written by Emil Vachek. It also tries to uncover possible differences between Vachek's detective writings and classical detective books, whose authors are those of English nationality. Not only the very important moments from Vachek's professional and even private life are further mentioned, but also the general characterization of detective stories and novels is involved in the diploma work. These pieces of information are followed by the detailed analysis of four concrete detective novels written by Emil Vachek. They are analyzed from different points of view in order to find differences and even similarities with the classical type of the detective prose. The work demonstrates the importance and also individuality of Emil Vachek in the area of the Czech detective prose.

Detektivprose von Emil Vachek

Resümee

In der Diplomarbeit versuchen wir die eigenartigen Merkmale der Detektivprosa Herrn Emil Vachek näher zu erörtern und die Unterschiede zwischen Vacheks Detektivbildung und den klassischen literarischen Detektivwerken vor allem von englischen Schriftstellern zu entdecken. Es fehlt nicht die Zusammenfassung von bedeutenden Momenten aus dem persönlichen und beruflichen Leben von Vachek; weiter charakterisieren wir allgemein die Detektivprosa, beschreiben ihre Entwicklung und nennen ihre bedeutenden Vertreter. Weiter folgt die ausführliche Analyse von vier Vachkas Prosa und auch ihre Komparation mit dem klassischen

Typ der Detektivgeschichte und Detektivroman. Die Arbeit deutet ebenso auf Vachkas Einzigartigkeit und seine Bedeutung für die tschechische Detektivprosa.

Obsah:

1.	ÚVOD.....	7
2.	OSOBNOST EMILA VACHKA	9
2.1.	OSOBNÍ ŽIVOT.....	9
2.2.	VACHKOVA PUBLICISTICKÁ ČINNOST.....	12
2.3.	VACHEK – SPISOVATEL.....	14
2.4.	VACHKOVA DETEKTIVNÍ TVORBA.....	16
2.5.	VACHKOVO DÍLO Z HLEDISKA LITERÁRNÍ KRITIKY.....	18
3.	DETEKTIVKA – DEFINICE ŽÁNRU.....	19
1.1.	LINIE, SPECIFICKÉ ZNAKY, FUNKCE A POSTUPY DETEKTIVNÍ LITERATURY.....	19
1.2.	POČÁTKY A VÝVOJ DETEKTIVNÍ LITERATURY DO SOUČASNOSTI.....	25
1.3.	KLASICKÝ DETEKTIVNÍ ROMÁN A POVÍDKA.....	27
4.	SPECIFICKÉ RYSY DETEKTIVNÍCH PRÓZ EMILA VACHKA (TAJEMSTVÍ OBRAZÁRNY, MUŽ A STÍN, ZLÁ MINUTA, DEVATENÁCT KLAVÍRŮ).....	30
4.1.	PRVOPOČÁTKY VACHKOVY DETEKTIVNÍ TVORBY.....	30
4.2.	STYL DETEKTIVNÍCH PRÓZ EMILA VACHKA.....	33
4.3.	MOTIVY.....	36
4.4.	POSTAVY.....	39
4.4.1.	<i>Zrod detektiva Klubíčka.....</i>	39
4.4.2.	<i>Klubíčkův reálný předobraz.....</i>	42
4.4.3.	<i>Charakteristika detektiva Klubíčka.....</i>	44
4.4.4.	<i>Vedlejší postavy.....</i>	56
4.5.	VYPRAVĚČ A ZPŮSOB NARACE	60
4.5.1.	<i>Vypravěč.....</i>	60
4.5.2.	<i>Narace.....</i>	62
4.6.	ČASOPROSTOR	66
4.7.	KOMPOZICE.....	74
4.8.	JMÉNA POSTAV.....	76
4.9.	JAZYK	78
5.	DIDAKTICKÁ ČÁST.....	84
6.	ZÁVĚR.....	87
7.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	89

1. Úvod

Cílem diplomové práce, jak již naznačuje její název, je nejen nahlédnutí do života Emila Vachka, umělce s širokým polem působnosti v oblasti literatury a především významného autora detektivních románů s hlavní postavou českého detektiva Klubíčka, ale též pokus najít a shrnout osobité znaky Vachkovy detektivní tvorby. Jedná se o takové rysy, které ho odlišují od zahraničních autorů, následujících tradici klasického anglosaského typu detektivky (např. A. C. Doyle). Učiníme tak na základě rozboru čtyř Vachkových detektivních próz (*Tajemství obrazárny*, 1928; *Muž a stín*, 1932; *Zlá minuta*, 1933; *Devatenáct klavírů*, 1964).

Úvodem si dovoluji poněkud osobní tón. Musím se přiznat, že o české detektivní próze jsem měla vždy méně znalostí, než o detektivce psané anglicky. Anglické a americké detektivní literatuře jsem se částečně věnovala v rámci studia anglického jazyka. V poslední době jsem měla možnost přečíst některé tituly od A. C. Doyle a A. Christie, ale co se týče české tvorby, setkala jsem se doposud jen s detektivními povídkami Karla Čapka; s Vachkovými romány ale jen okrajově. Přesto mě však zaujaly. Jak jsem záhy zjistila, málokdo zná osobnost a tvorbu Emila Vachka podrobně. Důsledkem toho zdá se být i skutečnost, že o autorovi doposud nevznikla rozsáhlejší ucelená monografie, která by tento cíl splňovala. Zmíněný nedostatek se tak pro mě stal jistou výzvou. Rozhodla jsem se tudíž zaměřit svou diplomovou práci především na detektivní prózy Emila Vachka, jež jsou považovány za první kvalitní české detektivky schopné konkurovat tehdejší zahraniční produkci, a odhalit příčiny jejich výjimečnosti v žánrovém kontextu. Zároveň jsem využila příležitosti aplikovat své dosavadní znalosti z anglické literatury. Pozornost jsem věnovala sledování znaků, které Vachka odlišují například od všeobecně známého anglického autora detektivních próz A. C. Doyle a z hlediska této rozdílnosti činí Emila Vachka ojedinělým autorem českých detektivních románů. Zároveň mě zajímaly možnosti využití detektivní prózy ve vyučování, a to z pohledu budoucího pedagoga.

V úvodu práce budu sledovat důležité momenty ve Vachkově osobním i profesním životě. Nebudou chybět zmínky o jeho nejznámějších dílech a uvedeny

budou též například názory několika předních literárních kritiků na celkové, nejen detektivní, Vachkovo dílo.

V další části práce se pokusím vyzdvihnout základní znaky detektivní literatury, nastínit její vývoj u nás a částečně i ve světě a nakonec se blíže věnovat několika stěžejním představitelům detektivní prózy.

Poté bude následovat rozbor Vachkových detektivních románů. V této fázi bylo využito obzvláště metody analýzy (tj. při rozboru jednotlivých děl a hledání jejich osobitých rysů) a metody komparace (tj. při srovnání Vachkových románů s klasickým typem detektivek).

Závěrečnou kapitolu bude předcházet zamyšlení nad možnostmi využití nejen Vachkových textů detektivních próz na druhém stupni základních škol.

Finální oddíl práce bude zaměřen na zodpovězení otázky, v čem tkví přínos Vachkových detektivních románů pro českou literaturu. Rovněž zde budou shrnuty specifické znaky, jež Vachkovu detektivní tvorbu zásadním způsobem odlišují od tradičního anglosaského modelu detektivky.

2. Osobnost Emila Vachka

2.1. Osobní život

V následující kapitole, jež se pokouší shrnout nejdůležitější momenty ve Vachkově osobním i profesním životě a v jeho literární tvorbě, jsme čerpali informace z několika zdrojů. Nejvíce vycházíme z novinového článku S. Bartůškové, vzniklého k příležitosti stého výročí autorova narození, s názvem *Laskavý vypravěč Emil Vachek* (1989)¹. Dále čerpáme z životopisné poznámky o Vachkovi, jejímž autorem je P. Kosatík², a z doslovu O. Chaloupky³ - obě části jsou zahrnuty v třetím vydání románu *Pán světa* (1989). Dalšími prameny jsou *Slovník soudobých českých spisovatelů* J. Kunc (1946)⁴, *Slovník českých spisovatelů od roku 1945, díl druhý* (1998)⁵ a *Slovník českých spisovatelů* (2000)⁶.

Emil Vachek byl člověkem nadaným a široce zaměřeným. Mluvíme o něm nejen jako o romanopisci, humoristovi, novináři, redaktorovi, dramatikovi, ale – což je pro nás důležité – především jako o významném autorovi detektivek, jemuž se podařilo českou detektivku pozdvihnout na uměleckou úroveň.

Narodil se 2. února 1889 a zemřel v roce 1964, 1. května, ve věku sedmdesáti pěti let. Vyrůstal na tehdejším pražském předměstí u Hradce Králové v chudé dělnické rodině a byl posledním, čtvrtým dítětem. Jeho otec zemřel v době, kdy bylo malému Vachkovi pouhých šest let. Matka se snažila hledat obstojné zaměstnání, aby sama rodinu finančně zajistila, a proto se často stěhovali.

Přesto, že si Vachek přál navštěvovat humanistické gymnázium, vstoupil v Hradci Králové na gymnázium reálné. Po konfliktu s vedením školy její lavice

¹ Bartůšková, S.: Laskavý vypravěč Emil Vachek (k stému výročí autorova narození). In: Literární měsíčník, 18, 1989, č.2, s.21-22

² Kosatík, P.: Životopisná poznámka o autorovi. In: Vachek, E.: Pán světa. Praha: Československý spisovatel 1989, s. 295-301

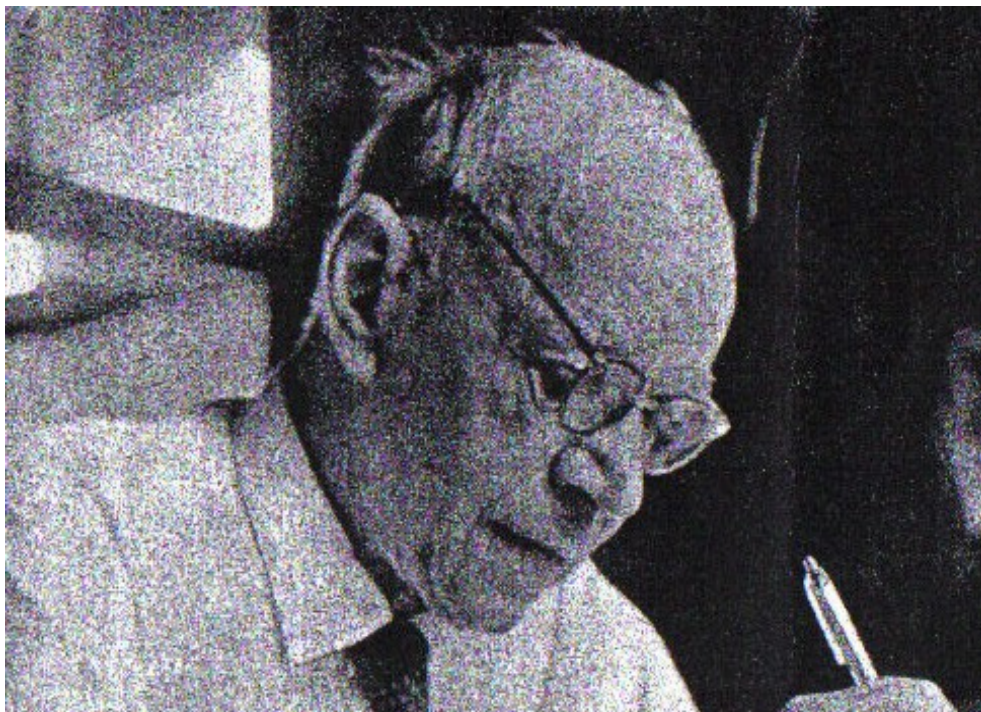
³ Chaloupka, O.: Doslov. In: Vachek, E.: Pán světa. Praha: Československý spisovatel 1989, s. 287-293

⁴ Kunc, J.: Slovník soudobých českých spisovatelů: Krásné písemnictví v letech 1918-1945. Praha: Orbis 1946, s. 882-885

⁵ Kolektiv autorů: Slovník českých spisovatelů od roku 1945: Díl 2. Praha, Kklub 1998, s. 590-591

⁶ Menclová, V., Svozil, B., Vaněk, V.: Slovník českých spisovatelů. Praha, Libri 2000, s. 686-687

opustil a přestoupil na tamní obchodní akademii. V roce 1906, 13. února, se rodina odstěhovala do Vachkovy vysněné Prahy, která mu náhle skýtala nespočet nových kulturních možností. Nejprve se snažil dokončit studium na soukromé obchodní škole, ale jeho láska k literatuře a žurnalistice ho přivedla k rozhodnutí zanechat studia a věnovat se pouze svým zájmům. Záliba v literatuře ho sblížila i s jeho novými přáteli – Karlem Tomanem, Fráňou Šrámkem či Jaroslavem Haškem. Zároveň se Vachek v Praze začínal uplatňovat jako úspěšný novinář. Právě novinářská praxe měla též podstatný vliv na podobu jeho detektivních próz.

Emil Vachek při práci⁷

⁷ Ivanov, M.: Jak se dělá detektivka. Československý voják, 12, 1963, č. 15, s. 34.

2.2. Vachkova publicistická činnost

Počátky Vachkovy dlouhodobé novinářské činnosti lze datovat již do období jeho studií na reálném gymnáziu. Tehdy redigoval studentský časopis *Revue nejmladších*, který vycházel v nákladu pouhých třiceti výtisků. Zároveň do něho přispíval i kritikami pod pseudonymem, který převzal z Prybyszewského, Emil Czarski [později tuto, z mnoha dalších šifer (Ludvík Chládek, Litnov, ev, ...), použil například ve *Volných minutách*, kam přispíval v letech 1908-1910]. Ve zmíněném časopise publikoval i Vachkův přítel a student gymnázia Karel Čapek. Ten byl členem literárního kroužku, jenž Vachek založil. Od roku 1911 pracoval Emil Vachek jako redaktor *Práva lidu*. Příspěvky psal postupně téměř do všech jeho rubrik – jak literárních, tak sportovních. Od roku 1924 redigoval plzeňskou literárně-kulturní revue *Pramen* (do roku 1926) a politický list *Nová svoboda* (v letech 1927-1928). Časem se stal členem redakcí několika časopisů a novin (*Literární noviny*, *Pestré květy*) a redigoval další periodika - *Sport* a *Kopřivy*. Ve třicátých letech zastával funkci ředitele nakladatelství Evropský literární klub a od roku 1935 působil v pozici místopředsedy. Jako ředitel nakladatelství Sfinx, které se v meziválečném období a během druhé světové války specializovalo na triviální literaturu, detektivní prózu nevyjímaje, řídil zároveň knihovnu Pyramida.

Vachek začínal jako humorista a novinový fejetonista. Publikoval do mnoha novin a časopisů, jmenovitě do *Práce*, *Kopřiv*, *Volných myšlenek*, *Zvonu*, *Zlaté Prahy* či do *Českého slova*, kde v roce 1933 vycházel na pokračování jeden z jeho nejkvalitnějších detektivních románů s postavou detektiva Klubíčka *Zlá minuta* (1965). Psal též kulturní a divadelní referáty, články o sportu či příspěvky ze soudní síně. Dále přispíval filmovými scénáři a reportážemi.

Celý svůj život se Emil Vachek věnoval nejen publicistice, ale ve stejné míře i spisovatelské činnosti, což mu bylo z obou stran mnohdy vytýkáno. Novinářská praxe se stala nicméně velice významným inspiračním zdrojem pro jeho vlastní literární tvorbu, tzn. i pro detektivní prózu. I proto se Vachkovy detektivky vyznačují věcností, hutným dějem, konkrétností a samozřejmě epičností. Na druhou stranu zkušenost z oblasti žurnalistiky vnesla do jeho

literární produkce i negativní rysy, jako je povrchnost a přílišná snaha působit atraktivně. To mělo často za následek překrytí samotné podstaty příběhu.

2.3. Vachek – spisovatel

Vachkova spisovatelská činnost byla velice rozsáhlá a s přibývajícímí léty neochabující. Podle F. X. Šaldy „chrlí román za románem“.⁸ Emil Vachek dal během svého života vzniknout přibližně šedesáti dílům, více i méně kvalitním. Od dvacátých let až po válečnou dobu se však obecně snaží zachytit „psychickou a morální situaci člověka“⁹. Byl též jedním z těch prozaiků, kteří se snaží neomezovat tvorbu pouze na rozvíjení a zpracovávání jediného tématu.

Vachkovo dílo je žánrově i tematicky různorodé. Jeho prvotina, soubor válečných fejetonů *Za frontou* (1916), vyšla za války v jeho sedmadvaceti letech. Ovšem již o pět let dříve publikoval své první pokusy ve formě povídek, jež nesly výrazné stopy naturalismu. Vachek byl tímto směrem velmi dlouho uchvácen. V následujících letech publikuje například čtenářsky úspěšný román *Sup* (1920), s tématem antisemitismu, a sbírky povídek *Dech smrti* (1920) a *Vražda manželstvím a jiné motivy* (1922). Poslední literární počín nesoucí prvky naturalismu s názvem *Manželství s mrtvým a jiná próza* (1924) je kritikem A. M. Píšou považován za důležitý předěl ve Vachkově tvorbě. Naturalistické příběhy o lidském ztroskotání zrcadlí autorovu skeptickou životní filosofii, způsobenou především zážitky z prožité války. Vachek tvrdí: „ve skutečnosti moje první knihy...nebyly nic jiného než proces, kterým se mé nitro zbavovalo hrůzy z války.“¹⁰ O tomto výroku lze ovšem spekulovat, poněvadž by svědčil spíše o Vachkově příklonu k expresionismu, kdežto Vachek je téměř vždy spojován s naturalismem.

Ve stejném roce vyšel humoristický román *Svatba v Absinth baru*, v němž podle A. M. Píši „vysvítá rodová příslušnost Vachkova ke generaci bratří Čapků...“¹¹ Této generaci se podařilo v literárním vývoji dosáhnout Evropy.

⁸ Šaldův zápisník IX. (1936-37). Praha 1995, s. 62

⁹ Bartůšková, S.: Laskavý vypravěč Emil Vachek (k stému výročí autorova narození). *Literární měsíčník*, 18, 1989, č.2

¹⁰ Kosatík, P.: Životopisná poznámka o autorovi. In: Vachek, E.: Pán světa. Praha, Československý spisovatel 1989, s. 296

¹¹ Kosatík, P.: Životopisná poznámka o autorovi. In: Vachek, E.: Pán světa. Praha, Československý spisovatel 1989, s. 297

O druhé polovině dvacátých let hovoříme jako o Vachkově neplodnější období. Jeho smysl pro humor a komiku se odráží v povídkové knize *Na sluníčku* (1924) a v humoristickém románu, v němž se romantika mísí s naturalismem, *Bidýlko* (1927). Jedná se o nejznámější dílo Emila Vachky, s hlavní postavou Ferdy Stavinoha, kapsáře z pražského Žižkova, jenž se stal přímo literárním typem. Dosáhlo čtenářského ohlasu v celé Evropě a bylo přeloženo do sedmi jazyků. Pozdější satira na maloměšťáctví *Až se ucho utrhne* (1940) však románu *Bidýlko* konkurovat nedokázala. „Erotizující linie“¹² se objevila v naturalistické trilogii *Romance o chrámu Dynybylovi* (*Červená zahrada*, 1926; *Svatá*, 1929; *Dvanácti hlasy ano*, 1931). Následovaly romány se sociální tematikou [satirická utopie *Pán světa* (1925) - jediný Vachkův román s podtitulem fantastický] a romány psychologické [např. *Žil jsem s cizinkou* (1938)]. Napsal také historicko-žurnalistickou studii *Německá válka* (1945-47).

V neposlední řadě byl Vachek dramatikem. Jmenujme například hru *Benedek* (1936).

Vachek napsal i několika filmových scénářů (např. *Noc na Karlštejně* z roku 1918, režie O. Larus). Na základě jeho vlastních knih pak vznikly inscenace *Zlá minuta* (1965, režie S. Innemann) a *Bidýlko* (1967, scénář a režie J. Novotný). K detektivnímu románu *Muž a stín* (1932) sepsal scénář, na jehož základě byl natočen film *Vražda v Ostrovní ulici* (1933). Vražda se však v románu odehrála v jiných místech, konkrétně v ulici Jeruzalémské.

¹² Kolektiv autorů: Slovník českých spisovatelů od roku 1945: Díl 2. Praha, KKlud 1998, s. 591

2.4. Vachkova detektivní tvorba

Snad největší zásluhu lze Vachkovi přičíst v oblasti detektivního románu. Detektivní motiv se vyskytoval v mnoha jeho knihách, které však zatím nebyly čistými detektivkami. Jedná se o romány *Parazit* (1930), *Žil jsem s cizinkou* (1938) a *Nepřítel v těle* (1936). Až pozdější prózy *Tajemství obrazárny* (1928), *Muž a stín* (1932), *Zlá minuta* (1933), *Černá hvězda* (1959), *Devatenáct klavírů* (1964) a *Beraní dvůr* (1964) reprezentují Vachkovu detektivní tvorbu a zároveň jsou spjaty s počátkem moderního detektivního románu u nás. Jejich základním pojítkem je hlavní postava inspektora Klubíčka, jíž bude později věnována samostatná kapitola.

Emil Vachek je jedním z prvních českých spisovatelů, kterému se podařilo pozdvihnout domácí detektivku na vyšší, světovou úroveň. V meziválečném období, v němž vznikla většina autorových detektivních próz, se proto zrodila kvalitní moderní česká detektivka. Vachek, původně beletrista a romanopisec, stál u tohoto počátku, samozřejmě i s dalšími autory, kterými byli Karel Čapek či Eduard Fiker.

Ilustrace Zdeňka Zieglera k Vachovu detektivnímu románu „Tajemství obrazárny“ (1928)¹³

¹³ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 10

2.5. Vachkovo dílo z hlediska literární kritiky

Ne všemi literárními kritiky bylo Vachkovo dílo hodnoceno pouze pozitivně. Mezi jeho největší odpůrce patřil František Xaver Šalda, který autorovi vytýkal především nadprodukcí, z níž plynula řada méně kvalitních děl. Za nejméně hodnotná, značně povrchní a českou kritikou přeceněná považoval prvotní díla, a to romány *Sup* (1920), *Kovadlina* a trilogii *Chrám Dynybyl* (1926–1931). Později však Vachkovu dílu jistě kvality přiznává, konkrétně „*vůli po uměleckém růstu a snaze udržet se na pozici moderního romanopisce*.“¹⁴

Literární historik a kritik Arne Novák spatřoval ve Vachkovi „*hloubavého experimentujícího literáta*“¹⁵. Básník Josef Hora ocenil jeho cit pro trpící lidi a román *Tajemství obrazárny* (1928) považoval za detektivku, která je již schopna konkurovat detektivním románům anglickým. Literární kritik a historik Bedřich Václavek vyzdvihoval předně mnohotvárnost a veliký rozsah Vachkovy tvorby.

Většinou byl kritikou docenován autorův talent „*vykreslit rozmanité typy ...vypravěčsky živě a napínavě... či jeho fabulační technika*“.¹⁶

¹⁴ Šaldův zápisník IX. (1936-37). Praha: Český spisovatel 1995, s. 62

¹⁵ Bartůšková, S.: Laskavý vypravěč Emil Vachek (k stému výročí autorova narození). In: Literární měsíčník, 18, 1989, č.2

¹⁶ Bartůšková, S.: Laskavý vypravěč Emil Vachek (k stému výročí autorova narození). In: Literární měsíčník, 18, 1989, č.2

3. Detektivka – definice žánru:

3.1. Linie, specifické znaky, funkce a postupy detektivní literatury

Následující část je věnována obecné charakteristice detektivky. K pomoci nám posloužily následující publikace: *Encyklopedie literárních žánrů* (2004) od kolektivu autorů v čele s D. Mocnou a J. Peterkou¹⁷; *Lexikon literárních pojmů* (2002) od autorů F. Všetického a L. Pavery¹⁸, soubor statí *Holmesiana čili O detektivkách* (1931) od K. Čapka¹⁹ a též články O. Susa (*Slovo o detektivkách*, 1959)²⁰ a V. Menclové (*Detektivní próza*, 1991)²¹.

Slovo *detektivka* pochází z latinského výrazu *detegere* s významem odkrývat, odhalovat. Detektivka tedy spočívá v objasňování pozadí určité záhady - tou bývá nejčastěji vražda - s cílem odhalit, usvědčit a následně potrestat viníka.

Detektivní prózy líčící proces objasňování zločinu jsou zahrnuty do sféry tzv. populární literární produkce a jsou vystavěny na základě románu či novely s tajemstvím. Jejich hlavním úkolem je především čtenáře pobavit. Dominuje proto funkce zábavná. Potvrzuje to Oleg Sus, estetik a literární vědec, ve své studii, v níž píše: „... *detektivka je a má být koncentrát antinudy*...“²².

Detektivní tvorba je oblast žánrově rozmanitá, zahrnující hlavně povídky, novely a romány.

Podle Karla Čapka nalezneme v detektivce obvykle na tučt motivů. Řadí k nim například motiv kriminální, justiční, motiv záhady, výkonu a mnoho dalších. Vlastní téma detektivky pak Čapek spatřuje v souboji mezi lidskou spravedlností a hledaným zločincem. Na první pohled je nejpodstatnějším motivem takovýchto próz zločin, nejčastěji v podobě vraždy. Proč se jedná

¹⁷ Mocná, D., Peterka, J.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha – Litomyšl: Paseka 2004

¹⁸ Pavera, L., Všetický, F.: *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc 2002, s. 76

¹⁹ Čapek, K.: *Holmesiana čili o detektivkách*. In: Čapek, K.: *Marsyas čili na okraj literatury*. Praha: Československý spisovatel 1971

²⁰ Sus, O.: *Slovo o detektivkách*. *Host do domu* 1959, č.8, s. 370-374

²¹ Menclová, V.: *Detektivní próza*. *Čtenář*, 43, 1991, č. 2, s. 63-64

²² Sus, O.: *Slovo o detektivkách*. *Host do domu*, 1959, č.8, s. 370

v drtivé většině o vraždu a ne o méně závažný zločin, stejně jako je tomu i ve Vachkových detektivních prózách? Je to ona závažnost a naléhavost, která nutí detektiva, ale i čtenáře, snažit se pachatele odhalit, aby bylo učiněno spravedlnosti za dost. Zpracování právě tohoto druhu překročení mezí zákona člověkem, dobrodružnost příběhu a přítomné dějové napětí, činí z detektivky senzační čtivo a bezpečně upoutává čtenářovu pozornost. Je vyhledávanou četbou též proto, že zločince nehledá pouze literární postava detektiva, ale zároveň s ním se po „lumpovi“ snaží pít i sám čtenář.

Pro detektivní literaturu, stejně jako pro ostatní odvětví triviální literatury, je příznačná schematičnost příběhů a dějů. Dobro vždy zvítězí nad zlem, které je po zásluze potrestáno. Podstatným rysem každé detektivky je také její dokončenost a uzavřenost. Zároveň začátek, střed i konec příběhu mívá stejnou hrubou kostru. To platí samozřejmě i pro detektivky Emila Vachka.

Z hlediska kompozice je detektivka značně propracovaná a promyšlená. V hlavní linii je děj vystaven kauzálně a chronologicky (linie pátrání), kdežto příběh zločince a oběti je rekonstruován retrospektivně, kdy autor směřuje pozpátku - od konkrétní události k jejímu „ztajemňování“²³. Mnohokrát se lze setkat i s kompozicí mystifikace, při níž se detektiv drží dlouho falešné stopy, přičemž odhalení pravého pachatele znamená zároveň zproštění viny z doposud podezřelého člověka.

V úvodu „klasické“ detektivky je obvykle spáchán zločin, většinou vražda, po jejímž objevení následuje zdoluhavé, tajemné a napínavé hledání pachatele. Samotné vyřešení případu by mělo být pro čtenáře co možno nejpřekvapivější, nečekané, zároveň však racionálně zdůvodnitelné. Karel Čapek o tom píše: „*Must se vytvořit situace stejně paradoxní, nemožná, absurdní...jako v hádankách*“²⁴. Vyprávění příběhu je založené na „vzniku, ověřování a zamítání detektivových hypotetických podezření, které autor konstruuje jako klamná, obtížně verifikovatelná“²⁵. Stěžejním kompozičním principem detektivky je retardace, jelikož autor čtenáři úmyslně co nejdéle tají jméno pachatele zločinu. Zároveň

²³ Mocná, D., Peterka, J.: Encyklopedie literárních žánrů. Praha – Litomyšl: 2004, s. 107

²⁴ Čapek, K.: Holmesiana čili o detektivkách. In: Čapek, K.: Marsyas čili na okraj literatury. Praha: Československý spisovatel 1971, s. 146

²⁵ Mocná, D., Peterka, J.: Encyklopedie literárních žánrů. Praha – Litomyšl: Paseka 2004, s. 106

bývá využíváno i tzv. skryté anticipace, kdy významné skutečnosti, jež ukazují na zločince, jsou v textu čtenáři utajeny a vidí je pouze detektiv. Závěrečná řešící scéna, například v podobě rekapitulačního rozhovoru mezi detektivem a odhaleným pachatelem, je též pravidelně se opakujícím znakem detektivních próz.

Schematičnost detektivek souvisí bezesporu s faktem, že autoři se snaží zachovat čistotu detektivky dodržováním předepsaných pravidel. Tato pravidla vzešla od věhlasných autorů detektivek - vycházejí převážně z anglosaské detektivní tvorby a formovaly se v průběhu mnoha let.

Jedním z jejich tvůrců je S. S. Van Dine. Předpisy nazvané *Dvacet pravidel o skladbě detektivního románu* zformuloval v roce 1928 a od té doby byly často vyvraceny a kritizovány. Jelikož se jedná o rozsáhlý výčet, uvedeme pouze následujících osm bodů, jež uvádí literární teoretik Tzvetan Todorov ve své studii o typologii detektivního románu.

- „1. Román má mít maximálně jednoho detektiva a jednoho viníka a minimálně jednu oběť (mrtvolu).*
- 2. Viník nesmí být profesionální zločinec, nesmí být totožný s detektivem a musí zabíjet z osobních pohnutek.*
- 3. Lásky do detektivky nepatří.*
- 4. Viník má mít určité postavení:*
 - a) v životě – nemá to být sluha nebo pokojská,*
 - b) v díle – má být jednou z hlavních postav.*
- 5. Vše je třeba vysvětlit racionálně, fantastično se nepřipouští.*
- 6. Nelze poskytovat prostor popisům a psychologickým rozborům.*
- 7. Pokud jde o získání informací o příběhu, je nutno podřídít se této homologii: „autor : čtenář = viník : detektiv“.*
- 8. Je třeba vyhýbat se banálním situacím a řešením (Van Dine jich vypočítává deset).“²⁶*

²⁶ Todorov, T.: Poetika prózy. Praha: Triáda 2000, s. 107

Svým vlastním výčtem pravidel definujících a upřesňujících podobu detektivky přispěl i R. Chandler, G. K. Chesterton či R. A. Knox, taktéž plodní tvůrci v oblasti detektivky. Posledně jmenovaný Ronald. A. Knox v úvodní části souboru *The Best detective Stories of the Year*, který vyšel taktéž roku 1928, tj. mimo jiné v době, kdy byl vydán i Vachkův první zásadní detektivní román *Tajemství obrazárny*, uvádí rovněž několik podobně omezujících pravidel. Některá z nich zdají se být ovšem v dnešním světě nevhodná a neaktuální. Uvedme kupříkladu pátý bod v pořadí, v němž Knox nepřipouští možnost, aby v detektivce vystupovala postava s příslušností k Číně. Odráží se zde nálada dvacátých let minulého století, jež panovala ve Spojených státech amerických v souvislosti s hromadnou imigrací.

Přesto, že jistý stereotyp detektivního žánru přetrvává i v současnosti, mění se osoba detektiva, prostředí či typ zločinu.

Mezi další znaky, jež jsou obecně pro klasickou detektivku příznačné, patří minimální výskyt popisných, psychologizujících a úvahových částí - naopak převažují dialogy postav. Vachek, jak si později vysvětlíme, je i v této oblasti specifický a s klasickou detektivkou se v některých rysech rozchází.

Postavy detektivních příběhů jsou částečně předem dány. Patří mezi ně vždy vyšetřovatel, jenž mívá obvykle jednoho i více pomocníků, a postava zločince.

Dominantní postavou je detektiv - zástupce zákona a spravedlnosti, řešitel záhady, „člověk prvotní, lovec a stopař“²⁷. Představuje návaznost na romantickou tradici mstitelů bezpráví, je však pozměněn s přihlédnutím k současnosti. Objevuje se v několika různých podobách – samotář amatér, soukromý detektiv či dvojice detektivů. Karel Čapek dále rozlišuje dva druhy detektivů: „Jsou detektivové, kteří své poslání konají smrtelně vážně“²⁸, nejspíše proto, že jsou oficiálně v policejní službě, avšak podobně, jako proslulý Enšpígl, který se baví výkonem své chytrosti a má smysl pro humor, i druhému typu detektiva jde

²⁷ Čapek, K.: *Holmesiana čili o detektivkách*. In: Čapek, K.: *Marsyas čili na okraj literatury*. Praha: Československý spisovatel 1971, s. 148

²⁸ Čapek, K.: *Holmesiana čili o detektivkách*. In: Čapek, K.: *Marsyas čili na okraj literatury*. Praha: Československý spisovatel 1971, s. 150

především o to, jakým způsobem danou věc provede – „to je vždy detektiv – amatér“²⁹.

Obecně tento typ detektiva disponuje velikým repertoárem schopností a dovedností, které mu při vyšetřování pomáhají, s trochou nezbytného štěstí a pravé náтуры, odhalit a následně usvědčit pachatele. Jeho kombinační a pozorovací talent je od dvacátého století doplněn i o znalost lidské psychiky. Bývá to člověk do značné míry metodický. Myslí hlavně realisticky, pozornost věnuje jednotlivým věcem a událostem. Proto někteří detektivové nepřikládají přílišný význam svým pocitům a převažuje u nich studená logika.

V mnoha detektivkách se setkáváme též s průvodcem, ztělesněným protipólem detektivovy geniality. Detektivovým pomocníkem bývá osoba pasivní a plně mu oddaná. Jeho schopnosti nejsou zdaleka tak vynikající; naopak pomocník často detektiva baví svou neschopností či naivitou. Pro detektiva je společník důležitý, jelikož potřebuje někoho, kdo by bezmezně obdivoval jeho úžasné logické dedukce a závěry a byl tolerantní vůči jeho slabším. Mnohdy pak funguje jako pojítko mezi detektivem a čtenářem, když zaznamenává detektivovy výkony a úspěchy. Typickým případem takového detektivova „přihrávače“ a zapisovatele je Holmesův společník doktor Watson. Ve Vachkových detektivkách postava konkrétně s těmito charakteristikami chybí.

Mezi vedlejší postavy náleží i samotný zločinec, jenž bývá detailně charakterizován. Výsledek vyšetřování závisí z velké části právě na výpovědích vedlejších postav. Jejich svědectví pomáhají detektivovi složit konečný pohled na událost.

Roli personálního vypravěče plnil zprvu očitý svědek a zaznamenatele detektivových výsledků. Později tuto roli přebíral sám detektiv, který zločin bezprostředně prožívá z lehce cynického odstupu (např. používá zlehčujících komentářů na adresu zločinců i na svou vlastní).

Detektivka, spadající do oblasti triviální literatury (tzv. paraliteratury), se zpravidla dělí na dva základní typy. V prvním případě se jedná o tzv. intelektuální (racionální, klasickou) detektivku, v níž detektiv odhaluje

²⁹ Čapek, K.: *Holmesiana čili o detektivkách*. In: Čapek, K.: *Marsyas čili na okraj literatury*. Praha: Československý spisovatel 1971, s. 150

zločince na základě dedukce. Na druhé straně stojí tzv. romantická (senzační) detektivka, ve které se mísí prvky hororu a thrilleru. Česká detektivka spadá do linie první, avšak některé rysy její poetiky jsou naprosto specifické, jak tomu nasvědčují Vachkova detektivní díla.

Thriller, jenž s detektivkou úzce souvisí, i sama detektivka vycházely v počátcích z pikareskního a loupežnického románu, v devatenáctém století pak ze sociálního románu. Ve 20. století se detektivka svými znaky přiblížila románům psychologickým a společenským s motivem zločinu, jelikož stálé dodržování pravidel vedlo k přílišné „vykonstruovanosti zápletek“³⁰, a tedy k následné snaze autorů tato pravidla uvolnit.

³⁰ Mocná, D., Peterka, J. a kol.: Encyklopedie literárních žánrů. Praha – Litomyšl: Paseka 2004, s. 108

3.2. Počátky a vývoj detektivní literatury v české tvorbě do současnosti

Od dvacátých let minulého století se domácí čtenáři setkávali s detektivkami nejprve pouze skrze překlady známých autorů (např. E. Wallacea); vysoké obliby dosáhly levné sešitové seriály, například o soukromém detektivovi Nicku Carterovi (tzv. cliftonky). Jejich vydáváním byla známa edice Romány do kapsy (zkráceně Rodokapsy). Sešity vycházely od roku 1935 jednou týdně ve vysokých nákladech. Zejména v letech 1942-1944 poskytla edice značný prostor i detektivce. Příběhy byly často zasazeny do anglického prostředí, jako je tomu v klasické anglické detektivce, a i samotní autoři publikovali pod anglickými pseudonymy (Z. V. Peukert pod pseudonymem E. Collins). Produkce dvacátých a třicátých let bohužel neoplývala vysokou literární hodnotou. To mělo za následek její pozdější kritiku a po roce 1948 došlo dokonce k odsouzení detektivky jako literárního braku a k jejímu odsunutí na okraj literatury.

V našem prostředí lze mluvit o zrodu kvalitního detektivního díla v období, kdy Emil Vachek vytvořil v románu *Tajemství obrazárny* (1928) specifického českého detektiva Václava Klubíčka, působícího v českém prostředí. Rovněž Vachkův redakční kolega Karel Čapek ve svých detektivních povídkách z dvacátých let (*Povídky z jedné kapsy*, *Povídky z druhé kapsy* – 1929) zobrazuje, podobně jako Vachek, detektiva, jenž zločince odhalí z velké míry i díky znalosti lidské psychiky. To byl nový rys v české detektivní tvorbě, protože až dosud byl důraz na duševní stránku člověka opomíjen. Další významný představitel české detektivky Eduard Fiker navazuje taktéž na tradici klasické anglické detektivky.

Po druhé světové válce ztratila detektivka na své popularitě a byla zatlačena do pozadí, především v období 1945 až 1948. V poválečné době tvořil výrazná detektivní díla například Jiří Štefl. Ze svého stínu vystupuje detektivka až v polovině padesátých let, kdy literární teoretik Jan Cigánek propracoval teoretický model socialistické detektivky (*Umění detektivky*, 1962). Detektivka tehdy plnila především funkci výchovnou a propagační, funkce zábavná ustoupila do pozadí. V tomto období napsal Emil Vachek detektivní román *Černá hvězda*

(1959). Snažil se v něm povznést žánr na vyšší úroveň, ale kvalitou se mu nepodařilo předčít své předcházející romány s detektivní zápletkou.

Od šedesátých let až do přelomového revolučního roku 1989 procházela detektivka celkem plodným obdobím, avšak její opravdový rozvoj a expanze nastaly až v porevoluční době spjaté s uvolněním na všech pozicích kultury.

Detektivka má mnoho podob, jelikož každý autor do ní vnáší nové prvky a postupy. Výjimkou nebyl ani Emil Vachek, a proto je nasnadě zabývat se jeho detektivními prózami podrobněji. Pokud srovnáme Vachkovy detektivky s kvalitními klasickými díly anglických i některých amerických spisovatelů, jakými byli zejména zakladatel detektivní prózy E. A. Poe (1809-1849), Sir A. C. Doyle (1859-1930), A. Christie (1890-1976), D. L. Sayers (1893-1957), či G. K. Chesterton (1874-1936), nalezneme mnoho míst, v nichž se Vachek vydal jak stejnou, tak i svou vlastní, osobitou cestou.

V následující kapitole se zevrubněji seznámíme s detektivní tvorbou těchto spisovatelů, abychom pak mohli lépe postihnout specifčnost Vachkových detektivních próz. Pro získání potřebných informací jsme využili anglicky psané publikace *A Sherlock Holmes Handbook* (1993) od milovníka Doylových detektivek Ch. Redmonda³¹ a *The Oxford Companion to English literature* (2000)³². Z česky psaných publikací jmenujme knihu P. Gryma *Sherlock Holmes & ti druzí* (1988)³³ a studii renomované překladatelky anglických detektivek J. Emmerové *Pravdivý příběh podivné paní* (1979), jenž vyšel v detektivce D. L. Sayersové nazvané *Dobrodružný život milovníka starých tisků* (1992)³⁴.

³¹ Redmond, Ch.: *A Sherlock Holmes Handbook*. , Toronto: Simon & Pierre 1993

³² Drabble, M.: *The Oxford Companion to English Literature*. New York: Oxford University Press 2000

³³ Grym, P.: *Sherlock Holmes & ti druzí*. Praha: Vyšehrad 1988

³⁴ Emmerová, J.: *Pravdivý příběh podivné paní*. In: Sayersová, D. L.: *Dobrodružný život milovníka starých tisků*. Praha: Odeon 1992

3.3. Klasický detektivní román a povídka

Všeobecně má detektivní próza ve Velké Británii tradici delší, než je tomu ve Spojených státech. Příčina tkví v dramatickém průběhu novodobých amerických dějin, v mnoha zápasech a celkovém neklidu, který na americkém kontinentě panoval (např. boje s indiány, kolonizace, občanská válka, ...).

Pro celkovou tvorbu Američana **E. A. Poea** (1809-1849) nejsou jeho detektivní povídky natolik podstatné, jako je tomu obecně pro detektivní žánr. Jeho povídka *Vražda v ulici Morgue* byla jednou ze čtyř dalších, které vznikly v letech 1841 až 1845 a představují počátek detektivky vůbec. Poe v nich nechal poprvé ožít „velkého detektiva“ Augusta Dupina, předobraz S. Holmese a dalších detektivů. Dupin je pouhým amatérem a zločin ho zajímá výlučně v rovině teoretické; je pro něj pouhou hádankou, kterou se snaží rozřešit. Tento geniální milovník teoretizování, logické analýzy a samoty je až téměř výstředním podivínem, podobně jako mnoho jeho následovníků. Policie v Poeových povídkách je zobrazována jako značně nedbalá, nevšímavá a nedůvtipná – pro detektivky se soukromými detektivy je to téměř pravidlo (pro A. Christie, R. Chandlera, A. C. Doylea,...), a proto geniální schopnosti detektiva vedle neschopnosti policistů více vyniknou.

Sherlock Holmes a jeho méně nadaný přítel, bezmezný obdivovatel a zároveň vypravěč doktor Watson vystupují v sérii detektivních povídek **Sira A. C. Doylea** (1859-1930), odehrávajících se nejčastěji v anglickém Londýně v období 1881 až 1904. Sherlock Holmes je v podstatě prvním z rozsáhlé dynastie detektivů, jelikož každý později „zrozený“ detektiv z něj přebírá alespoň určitou vlastnost. Jeho přehnané sebevědomí a ješitnost jsou doplněny obrovským množstvím znalostí. Na druhou stranu mu ale chybí některé základní vědomosti. Nepostrádá ani jistou dávku podivínství (např. užívá kokain ve chvílích deprese, snaží se hrát specifickým způsobem na housle,...). V pátrání využívá až absurdně dokonalou metodu dedukce. Výskyt psychologického aspektu je v Doyleových prózách minimální. Nutno též podotknout, že postava Sherlocka Holmese je

doposud tou nejslavnější v historii detektivního románu a povídky vůbec; tento anglický detektiv má totiž značný počet skalních obdivovatelů i v dnešní moderní době.

Dvacátá a třicátá léta dvacátého století, spojována kupříkladu s detektivkami A. Christie či Dorothy L. Sayers, jsou v Anglii označována za tzv. „zlatý věk“ detektivního románu. Detektivky připomínají rafinovanou skládačku; stále ovšem přetrvává závislost na svazujících pravidlech, kterou se podařilo překonat až na americkém kontinentě ve dvacátých letech minulého století autory **D. Hammetem** či **R. Chandlerem** ze skupiny zvané „hard-boiled school“. Narozdíl od moderní anglické detektivky zaměřené na motiv a zápletku zdůrazňují autoři „drsné školy“, pomocí úsporného výrazu, násilí a mnohdy i sexuální stránky lidského života.

Agatha Christie (1890-1976), která ovšem také nikdy úzkostlivě nedodržovala pravidla a předpisy dávající detektivce specifickou ustrnulou podobu (např. mnohé informace čtenáři zatajovala), vytvořila hned dva veliké detektivy, ale přesto značně rozdílné – slečnu Jane Marplovou a „nestárnoucí“ protipól konzervativních Angličanů v podobě Hercula Poirota. Zvídavá slečna Marplová, taktéž detektiv amatér, nežije ve velkoměstě, nýbrž na idylickém venkově, kde na základě svých dosavadních zkušeností z předcházejících případů (starý případ použije na současný problém - klasická dedukce je u ní tedy nahrazena metodou komparativní), intuice a empatie řeší záhadné případy. Poněkud nezvyklá postava geniálního šedesátníka Hercula Poirota, podobně domýšlivého jako je Holmes a k řešení si vybírající jen zajímavé případy, má také svého „watsona“ - kapitána Arthura Hastingse.

Velmi specifickou autorkou zlatého období detektivky je **D. L. Sayers**. S pomocí postav soukromého detektiva Petra Wimseyho, příslušníka šlechtického rodu a později soukromého detektiva a obchodního příručího Montaguena Eggse, se snažila detektivku odpoutat od její akademické logiky a formalit, které měly za následek ztrátu její přitažlivosti pro obyčejného čtenáře. Do detektivky usilovala navrátit téma a zápletku a zároveň se pokoušela o propojení detektivního a psychologicko-společenského románu. Výsledkem jsou některé vysoce kvalitní romány satiricky odrážející život v tehdejší společnosti.

Portréty postavy detektivních příběhů A. C. Doyla Sherlocka Holmese, vlevo ilustrace Sidneyho Pageta (1891), autorem portrétu napravo je Frederic Door Steel (1903). Obě ilustrace pochází z publikace R. Chandlera „A Sherlock Holmes Handbook“³⁵.

³⁵ Redmond, Ch.: A Sherlock Holmes Handbook. Toronto: Simon & Pierre 1993, p. 64

4. Specifické rysy detektivních próz Emila Vachka (Tajemství obrazárny, Muž a stín, Zlá minuta, Devatenáct klavírů):

4.1. Prvopočátky Vachkovy detektivní tvorby

V roce 1928 přiměl E. Vachka zamyslet se nad problémem neschopnosti českých spisovatelů obohatit domácí literaturu o dobrou detektivku z českého prostředí článek spisovatele Františka Langera, věnovaný tomuto tématu. Impuls pro vytvoření jeho prvního detektivního románu *Tajemství obrazárny* (1928) přišel záhy při autorově dovolené v Písku, kde kolem něj jednoho dne projel vysokou rychlostí malý žlutý automobil řízený mladou dívkou. Z protějšího hotelu, v němž měl letní školu známý houslový učitel Ševčík, v tu chvíli vyběhli žáci, jejich učitele nevyjímaje, podívat se, kdo zde se svým vozem způsobil takový rozruch.³⁶

Vachek tuto událost komentuje těmito slovy: „*Byl tenkrát teplý letní večer jako stvořený na přemýšlení; pochopil jsem, ten podivný žlutý automobil, to je impuls. Sám o sobě ovšem nestačil. Četl jsem tehdy v nějakých cizích novinách o sběratelské horečce, která zachvátila západní Evropu, kupovaly se obrazy Rembrandta, Tiziana a já nevím koho – a podvodníci měli široké pole možností. To byl další impuls.*“³⁷ Brzy na to tento detektivní román vyšel.

Jak postupuje při vzniku detektivky sám Emil Vachek? „...určitou přesně promyšlenou osnovu detektivky musím mít hned na počátku. Ale jen v hrubých rysech. Pak ať si každá postava dělá, co chce, ovšem, jen po určitou konstrukční mez. Ta je dána a musí souviset s charakterem postav, se zápletkou, s rozuzlením... Cíl a konec nejsou puštěny ze zřetele, ale způsob, kterým se k nim dochází, se mi mění, jakmile do děje vstupuje nějaká nová postava...“³⁸.

³⁶ Ivanov, M.: Jak se dělá detektivka. *Československý voják*, 12, 1963, č. 15, s. 33

³⁷ Ivanov, M.: Jak se dělá detektivka. *Československý voják*, 12, 1963, č. 15, s. 33

³⁸ Ivanov, M.: Jak se dělá detektivka. *Československý voják*, 12, 1963, č. 16, s. 31

Napsat dobrou detektivku je podle Vachka nesnadná záležitost. Autor potřebuje disponovat obecnou znalostí lidí, znát život v jeho nesčetných detailech, umět kombinovat a uvažovat logicky. Neměl by též postrádat vědomí o práci policie a mnoho dalších kvalit. „...ona je totiž detektivka uměním, opravdovým uměním“, dodává autor³⁹.

³⁹ Ivanov, M.: Jak se dělá detektivka. *Československý voják*, 12, 1963, č. 16, s. 32

Ilustrace Zdeňka Zieglera k detektivnímu románu Emila Vachka „Tajemství obrazárny“ (1928)⁴⁰

⁴⁰ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 127

4.2. Styl detektivních próz Emila Vachky

V části zabývající se stylem Vachkových detektivních jsme použili k získání četných informací tyto prameny: doslov O. Chaloupky, jež je součástí vydání románu *Pán světa* z roku 1989⁴¹, publikaci J. Hrabáka s názvem *Napínavá četba pod lupou*⁴², novinový článek S. Bartůškové *Laskavý vypravěč Emil Vachek*⁴³ a též publikaci kolektivu autorů *Dějiny české literatury IV. Literatura od konce 19. století do roku 1945*⁴⁴.

Emil Vachek byl bezesporu brilantním vypravěčem. Jeho zápletky srší originalitou; svědčí o jeho obrazotvornosti, vynalézavosti, nápaditosti a celkové schopnosti promýšlet vše do nejmenšího detailu. Jeho vypravěčský princip tkvěl především v jeho častých únicích z reality do světa fantazie a představ. Odpoután od reality pak spřádal spletitý děj a po určité době se do reálného světa opět navracel. „Avšak skutečnost sama vždy jako by byla vedle spisovatelova psacího stolu přítomna – a poté, co mu ponechala kratší či menší dobu volnost, přihlásila se o svá práva“⁴⁵. Na rozdíl od děl mnoha klasických autorů detektivek jsou ve Vachkových románech chyby v logice úkazem spíše výjimečným, čtenářovým okem téměř nepostřehnutelné. O jisté nepřesnosti však pojednává například literární vědec J. Hrabák, když píše, že v detektivce *Tajemství obrazárny* (1928) je eventualita volného převážení statistických sum přes státní hranice manžely Kannovými v tehdejší době více než nepravděpodobná.

Jeho jistá fabulační dovednost tedy měla, z hlediska dnešní kritiky, některá úskalí. Komplikace, které mu čas od času do cesty položila realita, řešil někdy až

⁴¹ Chaloupka, O.: Doslov. In: Vachek, E.: *Pán světa*. Praha: Československý spisovatel 1989, s. 287-293

⁴² Hrabák, J.: *Napínavá četba pod lupou*. Praha: Československý spisovatel 1986

⁴³ Bartůšková, S.: *Laskavý vypravěč Emil Vachek* (k stému výročí autorova narození). *Literární měsíčník*, 18, 1989, č.2,

⁴⁴ Kolektiv autorů: *Dějiny české literatury IV. Literatura od konce 19. století do roku 1945*. Praha: Victoria Publishing 1945

⁴⁵ Chaloupka, O.: Doslov. In: Vachek, E.: *Pán světa*. Praha: Československý spisovatel 1989, s. 293

„přílišnou fabulační lehkostí“⁴⁶, která je mu dodnes z mnoha stran vytýkána. Dalším nežádoucím rysem tohoto jeho umu je obecně v celé jeho literární tvorbě směřování k „žurnalistické povrchnosti“⁴⁷ a k nadprodukci. Poté, co byl jmenován zasloužilým umělcem, prohlásil s neskryvanou sebeironií, že by byl zajisté daleko uznávanějším spisovatelem, kdyby napsal alespoň o polovinu méně knih.

Nepřehlédnutelný je Vachkův specifický smysl pro humor, ironii a nadsázku. Ten jsou zpřítomněn v jednotlivých postavách, ponejvíce však v detektivu Klubíčkově.

Avšak jedním z nejvýraznějších rysů Vachkova rukopisu detektivních próz je přítomnost aspektu psychologie. Snaha postihnout morální a psychologické situace jedince je přítomna snad ve všech jeho detektivkách. Bystré psychologické analýzy se v nich vztahují na různé typy lidí, nejen na duše podezřelých a vrahů, ale někdy i na samotné oběti. Jak jsme již uváděli výše, co do popisu prostoru a postav si Vachek neliboval vždy v obšírných a zdlouhavých pasážích plných detailů a podrobností, jak je vidno například v prvním úspěšném detektivním románu *Tajemství obrazárny* (1928). S opačnou tendencí se ovšem setkáme při bližším zkoumání detektivky *Muž a stín* (1932). Zde, kromě rozsáhlých popisů (Vachek dokáže „*mistrovsky prokreslit postavy a jejich charakter, povahovými kontrasty dovede vytvořit dramaticky napjaté ovzduší*“⁴⁸), nalezneme i retrospektivu v podobě novely, kterou napsala v mládí jedna z postav, pan Zachar.

Emil Vachek nebyl příliš výjimečný svou, někdy téměř enormní, snahou zalíbit se širokému čtenářskému okruhu a přáním, aby jeho romány dospěly vysoké obliby - to je v dnešní době záměrem většiny umělců. Svůj cíl nakonec dosáhl i díky sklonu podléhat všemu pro danou dobu módnímu. „*Hra představ...i snaha zalíbit se čtenáři ho odváděla...od výchozí reality do nejrůznějších peripetií, někdy výstižných a přesných, někdy méně.*“⁴⁹

⁴⁶ Chaloupka, O.: Doslov. In: Vachek, E.: Pán světa. Praha: Československý spisovatel 1989, s. 287

⁴⁷ Hrabák, J.: Napínavá četba pod lupou. Praha: Československý spisovatel 1986

⁴⁸ Kunc, J.: Slovník soudobých českých spisovatelů: Krásné písemnictví v letech 1918-1945. Praha: Orbis 1946, s. 882-885

⁴⁹ Chaloupka, O.: Doslov. In: Vachek, E.: Pán světa. Praha: Československý spisovatel 1989, s. 293

Emil Vachek se nikdy nechtěl řídit svazujícími pravidly a tvůrčími principy – svědčí o tom jeho vnitřně poměrně nesourodé dílo. „Chtěl psát a chtěl aby ho lidé četli.“⁵⁰

⁵⁰ Chaloupka, O.: Doslov. In: Vachek, E.: Pán světa. Praha: Československý spisovatel 1989, s. 290

4.3. Motivy

Vachkova tvorba, pojímána jako celek, je bezesporu velice různorodá, tematicky i žánrově. Zaměříme se výhradně na Vachkovy detektivní romány a pokusme se jmenovat některé z velikého množství pestrých a různorodých motivů, jakožto nejmenších hybných jednotek tématu. Vazby mezi jednotlivými motivy jsou zde převážně logické, věcné a dějové⁵¹.

Vachek zpracovává tematiku současnou, nikoli historickou; podle něho detektivce nesvědčí zabývat se případy odehrávajícími se v dávné minulosti. Pokud přeci jen autor upřednostní minulost před současností, námět by měl s dneškem nějak souviset. Dokládá to slovy: „...*detektivní román má široký čtenářský záběr, ovlivňuje rozsáhlé kruhy rozličných lidí, měla by zápletky vyrůstat z problémů současných a ne dávno minulých...*“.⁵² Podobný postoj nalézáme i v tvorbě již zmiňovaných autorů, kteří stáli u zrodu klasické podoby detektivního románu.

V jednotlivých detektivkách Vachek využívá v různé míře tradiční, ale i nové motivy. Právě ony se též podílí na vytváření specifičnosti detektivních próz tohoto z hlediska žánru výjimečného českého tvůrce.

V nejranějším detektivním počínu *Tajemství obrazárny* (1928) se jedná například o tyto motivy - nejvýraznějším z nich, jako v téměř každé detektivce, je zločin. Zločin v podobě vraždy Vachek zařazuje do všech námi zkoumaných děl; vyskytuje se ovšem i v dalších formách (např. krádeže). Dále Vachek v tomto románu pracuje s motivy malířství, falsifikátorů, vztahu muže a ženy (často vztah nerovný, vymykající se určitým způsobem normálu), problematických rodinných vztahů (rodiče – děti), atd. Z tradičních motivů klasické detektivní literatury jmenujme kupříkladu tyto: motiv převleku, motiv nevinné postavy beroucí na sebe provinění ve snaze ochránit blízkého a milovaného člověka, motiv věci skryté na nejméně očekávatelném místě aneb „pod svícem bývá největší tma“.

⁵¹ Peterka, J.: *Teorie literatury pro učitele*. Praha: UK-Pedagogická fakulta 2001, s. 140

⁵² Ivanov, M.: *Jak se dělá detektivka*. *Československý voják*, 12, 1963, č. 15, s. 33

Posledně jmenovaný tradiční motiv bývá spojován s detektivním románem *The Moonstone* od W. Collinse (1824-1889), vysoce ceněným například D. L. Sayers.

Tytéž motivy, jež souvisí s klasickou podobou detektivních románů, lze nalézt i v následujícím díle *Zlá minuta* (1933). Mimo motivy výše zmíněné sem Vachek zařazuje motivy sociálních vrstev (zaměřuje se na jejich vzájemnou rozdílnost, chování, ...), krásy a její téměř děsivé moci nad lidmi. Mnohé motivy z předcházejícího románu *Tajemství obrazárny* (1928) se znovu opakují (např. motiv krásy, vztahu muže a ženy, ...).

Román *Muž a stín* (1932) je po motivické stránce obdobný, navíc lze zmínit například motiv chamtivosti, která byla ztělesněna postavou lichvářky, zavražděné paní Zacharové.

Z dalších uvedme motivy válečné a politické, jejichž výskyt se naopak s klasickou detektivkou příliš neslučuje, a které můžeme nalézt ve Vachkových pozdějších detektivních prózách *Černá hvězda* (1959) a *Devatenáct klavírů* (1964).

Ilustrace Zdeňka Zieglera k detektivce Emila Vachka „Zlá minuta“ (1933)⁵³

⁵³ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 248

4.4. Postavy

4.4.1. Zrod detektiva Klubíčka

Hlavní postavou Vachkových próz s detektivní zápletkou je Václav Klubíčko, specificky český detektiv pracující v českém prostředí; postava, která se vyvíjela po dlouhá desetiletí a procházela četnými proměnami.

Autor se skrze Klubíčka nesnažil v románech zpřítomnit, nejedná se o spisovatelovu sebeprojekci. S opačnou tendencí se ale můžeme setkat například u dalšího velkého detektiva, pocházejícího ovšem z amerického kontinentu, Phila Marlowa, jehož duchovním otcem je Američan Raymond Chandler (1888-1959).

Taktéž se vedou spekulace o spojitosti osoby A. C. Doylea s jeho literární postavou, doktorem Johnem H. Watsonem. Konvenční Watson, ideální Brit viktoriánské éry, ponejvíce vychází ze samotného Doylea. Svědčí o tom kupříkladu jejich podobné zájmy (sport), věk a oba je pojí láska ke stejné literatuře.⁵⁴

Ve skutečnosti má Klubíčko, jako mnoho dalších klasických detektivních hrdinů, Sherlocka Holmese nevyjímaje, svůj předobraz, „prototyp“, v reálném světě. U Klubíčka jím byl bývalý policista, později soukromý detektiv, Zdeňk Bubník, o němž se zmíníme později.

Při koncipování této výrazné figury využil Vachek strategie individualizace. Klubíčko má mnoho vyloženě specifických charakterových vlastností (záliba v bibliofilii, ...), ovšem i takové, jež jsou společné pro většinu literárních hrdinů, kteří pátrají po zločincích.

Postavu detektiva použil Vachek nejprve v časopisecky (Kopřivy) uveřejněné povídce (později vyšla ve sbírce *Na sluníčku* z roku 1924). Zde nesl detektiv jméno Plašil, Klubíčkem se stal až na stránkách románu *Parazit* (1930), který byl po druhé světové válce vydán s pozměněným titulem *Velbloud* (1946). Svoji proslulost si ovšem Klubíčko se svými pátracími schopnosti u českého literárního publika získal už po vydání prvního čistě detektivního románu *Tajemství obrazárny* (1928). Ten se totiž objevil na knižním trhu dříve, než román

⁵⁴ Redmond, Ch.: *A Sherlock Holmes Handbook*. Toronto: Simon & Pierre 1993, p. 39

Parazit. Postava detektiva se dále rozvíjela v titulech *Muž a stín* (1932), *Zlá minuta* (1933) a poté například až v nedokončeném a nakonec nevydaném románu *Černé slunce* (1945).⁵⁵

Postava Klubíčka a jeho případy nabyly po určité době značné popularity, částečně k tomu přispěla četná filmová zpracování. V těchto snímcích se po stopách zločinu vydával v hlavní roli vynikající herec Jindřich Plachta.⁵⁶

⁵⁵ Ivanov, M.: Jak se dělá detektivka. *Československý voják*, 12, 1963, č. 15, s. 34

⁵⁶ Vachek, E.: 3x inspektor Klubíčko. Praha: Akropolis 1998 (předmluva)

Snímek pochází z filmového zpracování Vachkovy detektivky „Muž a stín“ (1932) s názvem „Vražda v Ostrovní ulici“ (1933) - vlevo herec Jindřich Plachta jako detektiv Klubíčko.⁵⁷

⁵⁷ www.barrandov.cz

4.4.2. Klubíčkův reálný předobraz

Jak jsme se již výše zmínili, Emil Vachek se nechal při vytváření postavy policejního inspektora Klubíčka inspirovat svým dlouholetým přítelem Zdeňkem Bubníkem.

Tito dva muži se prvně setkali, oba jako autoři novinových rubrik obsahující soudničky, v soudní síni. Od té doby se z nich stali přátelé. Zatímco Vachek zůstával věrný novinářské činnosti, Zdeněk Bubník se stal v roce 1919 zaměstnancem policie. Po jedenácti letech pak odešel z jejích služeb a stal se úspěšným soukromým detektivem. A právě Bubníkova líčení případů, které jako policista každodenně řešil, příteli Vachkovi, staly se jedním z podnětů, které vyústily ve Vachkovu detektivní tvorbu. „...*Vyprávěl jsem mu o svých případech a on mi jednou povídá, z toho by byla pěkná detektivka. A pak ze mne udělal Klubíčka...*“, říká Zdeněk Bubník.⁵⁸

Jakým byl Zdeněk Bubník detektivem? Sám o sobě tvrdí, že jeho nadání pro práci nebylo nijak výjimečné, měl však dar všímat si maličností a věděl, jak k lidem správně přistupovat a tak získávat cenná fakta a důkazy při vyšetřování. „...*a i když jsem hledal fakta, nejdůležitější byl pro mě vždycky člověk... I se svými chybami. Nebo právě s nimi...*“, pokračuje Bubník.⁵⁹

Vachka jeho přítel inspiroval nejen svými vlastnostmi, ale též vzezřením. I Klubíčko bývá líčen v podobných rysech jako Bubník - jako muž s usměvavou tváří plnou vrásek, pleší s trochou šedivých vlasů a kulatým obličejem s chytrými očima.

Přes některé podobnosti je však Zdeněk Bubník stále na míle vzdálen fiktivnímu Klubíčkovi. Vachek tento fakt komentuje slovy:

„*Tak vidíte, skutečný ‚Klubíčko‘ existuje, i když je poněkud jiný než ten můj. Ale tak už to bývá v umění. Spisovatel je proto spisovatelem, že používá fantazie. Že doplňuje a domýšlí. Formuje své hrdiny jako sochař hlínu.*“⁶⁰

⁵⁸ Ivanov, M.: Jak se dělá detektivka. *Československý voják*, 12, 1963, č. 16, s. 31

⁵⁹ Ivanov, M.: Jak se dělá detektivka. *Československý voják*, 12, 1963, č. 16, s. 32

⁶⁰ Ivanov, M.: Jak se dělá detektivka. *Československý voják*, 12, 1963, č. 16, s. 32

Na snímku přítel Emila Vachka Zdeněk Bubník, který Vachka inspiroval k vytvoření postavy detektiva Klobíčka.⁶¹

⁶¹ Ivanov, M.: Jak se dělá detektivka. Československý voják, 12, 1963, č. 16, s. 31

4.4.3. Charakteristika detektiva Klubíčka

Detektiv Klubíčko je ve všech zkoumaných románech obdařen vnitřní i vnější charakteristikou, a to několika způsoby.

Prvním zdrojem, jenž čtenářům osvětluje postavu detektiva, je vševědoucí vypravěč. Poskytuje nám nejen představu o Klubíčkově vzhledu a chování, ale dává nám též možnost nahlédnout do duše a myšlenkových pochodů postavy.

Druhým zdrojem těchto informací jsou stanoviska druhých postav, vycházející především z úst Klubíčkových nejbližších přátel a známých (advokát Rada, šéfredaktor Maurin, policista Březina, ...). Ti se zmiňují o jeho slabých i silných stránkách či úspěších.

V neposlední řadě se objevují pasáže s autocharakteristikou hlavní postavy.

Co se týče poměru výskytu vnitřní a vnější charakteristiky, prvně zmiňovaná výrazně převažuje. Charakteristika přímá a nepřímá se vyskytují ve více méně vyváženém poměru.

Václav Klubíčko je obyvatelem zapadlé pražské uličky s příznačným pojmenováním Tichá, jelikož se nachází na samém okraji hlavního města. Podle Jana Cigánka reprezentuje Klubíčko „leccos z povahokresebných prvků ortodoxního Pražana“⁶².

Na rozdíl od klasického modelu detektiva není Klubíčko typickým gentlemanem ani amatérem⁶³ - je zaměstnancem pražské policie. Nutno uvést, že ve Vachkových detektivních prózách se nesetkáváme tak často, jako například u A. C. Doylea či A. Christie, s jistým znevažováním schopností příslušníků policie. Klubíčko je totiž sám součástí policejního aparátu a záhadné vraždy řeší za pomoci svých policejních kolegů včetně svých přátel. Příčina tkví ve faktu, že Klubíčko není prototypem detektiva geniálního mozku, a proto není nutno stavět do kontrastu k jeho detektivním schopnostem méně schopnou policii.

⁶² Cigánek, J.: Umění detektivky. Praha: SNDK 1962, s. 120

⁶³ Ousby, I.: Literature in English. Cambridge: Cambridge University Press 1996, s. 111

Vnější charakteristika:

Vnější popis detektiva Klubíčka se liší v každém rozebíraném díle. Vachkův Klubíčko totiž nestárne podle pravidel románové fikce, jako je tomu například u detektivních hrdinů Hercula Poirota a slečny Jane Marplové stěžejní tvůrkyně anglické detektivky A. Christie (1890-1976), ale podle reálného času. Kupříkladu H. Poirot v sobě objeví detektivní talent a začne ho využívat až ve věku šedesáti let. K rozřešení svých posledních případů by pak z hlediska reálného běhu času musel dospět až jako úctyhodný stařík.

Nutno ovšem podotknout, že i u Vachky se vloudila menší nepřesnost v určení Klubíčkovy věku způsobená spíše nezáměrně. V nevydaném románu *Černé slunce* (vznikal po roce 1945) je Klubíčkoví na svátek svatého Václava roku 1947 padesát let a musel se tedy „narodit“ v roce 1897. V první detektivce *Tajemství obrazárny* (1928) byl Klubíčko asi pětatřicetiletý. Tato drobná nepřesnost je Vachkem vysvětlena jako důsledek dlouhého vývoje a prohlubování postavy.⁶⁴

Klubíčkovy vizáž se jako ve skutečném životě s postupem času mění. V prvním románu *Tajemství obrazárny* (1928) vypravěč popisuje ústřední postavu jako malého a čiperného člověka. Dále pokračuje následovně:

*„Byl to malý, rtuťovitě pohyblivý muž, starší stěží třiceti pěti let, výrazem rozený slídič. Do jeho očí, z nichž jedno bylo menší než druhé, soustředila se všechna nepokojná zvědavost světa a všechna nedůvěra k lidem.“*⁶⁵

V následujícím románu *Muž a stín* (1932) detektiv opravdu o pár let zestárnul a Vachek svérázného Klubíčka vystihuje skrze řeč vypravěče takto:

⁶⁴ Ivanov, M.: Jak se dělá detektivka. *Československý voják*, 12, 1963, č. 15, s. 34

⁶⁵ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny*. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 64

*Ale byl mezi nimi jeden, malý, rtuťovitě pohyblivý mužík, blížící se čtyřicítce, s podivuhodně pohyblivým čelem, na kterém se ustavičně tvořila a rozpouštěla soustava vrásek. A ten malý muž, jehož jedno zelenavé oko bylo menší než druhé, nedělal to ani to, ale zdálo se, že zato ke všemu přičichl.*⁶⁶

*...a ona zde seděla sama s tím malým pánem, který vypadal tak prostě a který byl fešák, ač měl notnou pleš.*⁶⁷

Obraz Klubíčkova vzhledu se nám výjimečně rozšiřuje i díky dialogu (např. mezi Klubíčkem a jeho spolupracovníkem, mladým Trampusem):

– ... *Měl byste aspoň ctít mé šediny.*

– *Ale vždyť žádné nemáte, vaše vlasy jsou docela tmavé.*

– *Ač jich je trochu málo, dodal Klubíčko s povzdechem.*⁶⁸

Je na první pohled patrné, že Vachek ve dvou výše uvedených románech využívá k vnějšímu popisu velice podobné formule a zdůrazňuje tytéž věci, jež jsou na detektivovi nápadné (např. nedostatek vlasů, malá postava, rtuťově pohyblivý muž, ...).

V detektivním románu *Zlá minuta* (1933) se vypravěč zaměřuje pouze na strohé líčení hlavní postavy.

*„Klubíčko ho umlčel jediným naježením svých neuvěřitelně pohyblivých vrásek na čele, pro které se někdy zdálo, že má trochu křivý obličej.“*⁶⁹

O Klubíčkově věku se lze v této detektivce jen stěží dohadovat. Sám sebe však Klubíčko definuje jako „starého policajta“⁷⁰, což je ovšem velice široký pojem a přesný věk lze vyčíst stěží. Nejedná se ovšem o důležitý údaj, který je

⁶⁶ Vachek, E.: *Muž a stín*. Praha: Československý spisovatel 1969. s. 30

⁶⁷ Vachek, E.: *Muž a stín*. Praha: Československý spisovatel 1969. s. 31

⁶⁸ Vachek, E.: *Muž a stín*. Praha: Československý spisovatel 1969. s. 161

⁶⁹ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 371

⁷⁰ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 376

nutno čtenáři sdělovat, daleko podstatnější se nám jeví vnitřní svět Klubíčka - Klubíčková osobnost.

Vachek věnoval daleko více pozornosti vnějšímu popisu vedlejších postav. Neomezuje se pouze na fyzické znaky, například na obličej, vlasy, figuru, atd. V častých případech stručně připojuje, nejfrekventovaněji z pohledu vypravěče, popis oblečení či jeho pouhých, svým způsobem výrazných a pro případ důležitých částí.

Způsob, jakým se s oblibou šatil detektiv Klubíčko, autor nezmiňuje a odkazuje čtenáře k zapojení vlastní fantazie. Naopak Doylova S. Holmese si čtenáři vybaví alespoň v jeho, pro něj charakteristické, kostkované čepici a s dýmkou v ústech. Oblibu kouření tabáku z tzv. lulky však nemůžeme upřít ani českému Klubíčkově.

Vnitřní charakteristika:

Vachek se nezabýval přílišným zdůrazňováním a detailním líčením Klubíčková fyzického vzhledu, zato se snažil více poodkrýt vnitřní stránku hlavního hrdiny, která je velice různorodá; stejně postupoval i u většiny, pro příběh klíčových, postav.

Při specifitější klasifikaci lze Vachkova hrdinu zařadit k postavám plastickým, to znamená k těm s pečlivě zpracovaným vyličením „individualizovaného vnitřního života“⁷¹.

Detektiv prochází určitým vývojem, jeho pohled na svět kolem něj se mění s postupným získáváním nových zkušeností.

Z hlediska dalšího členění jde o tzv. postavu definice (s jednotným charakterem)⁷², která je pro čtenáře plně vysvětlitelná a ve svém jednání pochopitelná.

⁷¹ Peterka, J.: Teorie literatury pro učitele. Praha: UK-Pedagogická fakulta 2001, s. 149

⁷² Terminologii přebírám z poetologické práce D. Hodrové „...na okraji chaosu...“. Praha: Torst 2001.

Postava detektiva obecně tvoří součást ustálené konfigurace postav, jež je odborně nazývána sestava trojúhelníková. Je tvořena trojicí: oběť – vrah – detektiv⁷³, z nichž detektiv zasahuje do oblasti ustálených literárních typů a charakterů. Zmiňovaná trojice bývá nezbytnou součástí každého detektivního díla, Vachkových nevyjímaje.

Nejprve se pokusme zaměřit na všeobecné charakterové vlastnosti, jimiž je postava Klubíčka formována, a následně je doložit ukázkami z textu.

Ve srovnání s cizími vzory, jakými jsou například soukromí detektivové Sherlock Holmes (A. C. Doyle) či Auguste Dupin (E. A. Poe), nelze tvrdit, že Klubíčko disponuje ve svých schopnostech či v myšlení toutéž dech beroucí genialitou. Naopak má záměrně představovat protiklad anglických detektivů. Doložme tento Vachkův úmysl jeho slovy: „*Potřebovali jsme také svého specificky českého detektiva. Myslil jsem, že to nemá být detektiv typový, nýbrž velmi lidský, vzdělaný, skromný a nadaný smyslem pro humor.*“⁷⁴ Jan Cigánek ovšem tvrdí, že ho Vachek od anglických představitelů detektivních próz odlišuje pouze výměnou několik málo vlastností.⁷⁵

V románu *Zlá minuta* (1933) se dozvídáme z Klubíčkových úst, že se necítí být vůbec chytrý, protože kdyby byl, byl by si „*našel nějaké klidnější řemeslo, než je policajství*“.⁷⁶

Klubíčkův klíč k úspěšným řešením zapeklitých případů tkví v hlavně jeho psychologickém postřehu, bystrém logickém úsudku a specifické metodě pátrání. Vachek se rozhodl uplatnit v detektivních románech psychologické hledisko, což je pro dosavadní českou i klasickou anglickou detektivku téměř výjimečné (např. v Doylových detektivních románech psychologický aspekt téměř chybí). Klubíčko veškeré záhady objasňuje hlavně díky své znalosti lidské povahy (podobně H. Poirot autorky A. Christie). Zároveň se věčně zvědavý Klubíčko nechá řídit svojí fantazií a podvědomím. Veliký význam též přisuzuje celkovému vzhledu člověka, a to daleko více, než do očí bijícím faktům, podobně jako jeho

⁷³ Peterka, J.: *Teorie literatury pro učitele*. Praha: UK-Pedagogická fakulta 2001, s. 150

⁷⁴ Vachek, E.: *Moje cesta k detektivce*. In: Vachek, E.: *Zlá minuta*. Praha: Mladá fronta 1958

⁷⁵ Cigánek, J.: *Umění detektivy: O smyslu a povaze detektivky*. Praha: SNDK 1962, s. 120

⁷⁶ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny*. *Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 263

anglický kolega otec Brown, jenž vystupuje v Chestertonových románech či Hercule Poirot, který doporučuje používat „oči rozumu“⁷⁷.

*„Je někdy docela dobře přezírat skutečnosti, které příliš bijí do očí. ...“*⁷⁸

*Jeho teorie byla, že fakta mají teprve tehdy význam, jsou-li správně seřaděna. ... A klíčem, který správně seřad'oval fakta, byl člověk. Za své činnosti dopustil se Klubíčko četných omylů, když věřil více faktům než člověku.*⁷⁹

*„Víte, já jsem ze staré školy a dám ještě na tváře. Každý může spáchat a udělat něco, jistý, přesně vymezený úděleček, a tu výměru má zhruba napsanou a vypočítanou na tváři.“*⁸⁰

*„Klubíčko...opovrhne fakty. Dává přednost romantické metodě. Je to detektiv, který má příliš mnoho fantazie. Mohl dosáhnout hned úspěch, kdyby byl viděl věci tak jednoduché, jako byly...“*⁸¹, komentuje Purcell.

Klubíčkovu tendenci a snahu dívat se na věc očima psychologa nesdílí vždy všichni jeho kolegové, kterým je například v detektivce *Tajemství obrazárny* (1928) slavný anglický detektiv Purcell, který zde sice figuruje jako Klubíčkův konkurent, ale v mnoha ohledech mu svými činy a objevy pomáhá.

*Rada pokrčil rameny: „Na mém úsudku snad nezáleží, ale Purcell tvrdí, že správné pátrání musí vycházet z faktů a že psychologie je pomůckou až v druhé řadě.“*⁸²

⁷⁷ Grym, P.: *Sherlock Holmes & ti druzí*. Praha: Vyšehrad 1988, s. 176

⁷⁸ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 68

⁷⁹ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 166

⁸⁰ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 380

⁸¹ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 195-196

⁸² Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 163

„...Kdybych byl rozumný detektiv, jako je pan Purcell, asi bych sem nikdy nepřišel. Ale jsem romantik, a proto jsem zde.“⁸³

Při výslechu postupuje Klubíčko vždy velmi obezřetně. S osobami, jež nepodezřívá, snaží se promlouvat přátelsky a zbavovat je případné nervozity a napětí. Na druhé straně dokáže viníka neustálým a rafinovaným kladením otázek přivést až k doznání, protože každý člověk se dříve či později prořekne. Jeho oblíbeným postupem je předstírání, že o vině dotyčného ani v nejmenší míře neuvažuje a následně ho zdrcujícím způsobem usvědčí - ovšem vždy s částečnou pomocí svých kolegů. S podobnou technikou se setkáváme v případech Hercula Poirota. Klubíčko svou strategii vysvětluje s pomocí následného přirovnání:

„ ... Slyšel jste, že had, než se vrhne na kořist, dělá jí před očima tak dlouho všelijaké kejkle, až ji omámí? A právě tak jsem to dělal já se Zorou, až jsem ho opravdu zpitoměl! ...“⁸⁴

Snad nejvýraznějším rysem, jež upoutá čtenáře při prvním setkání s tímto literárním hrdinou, je jeho specifický smysl pro humor. S humorem se v anglických detektivkách nesetkáváme příliš často. Doylovy detektivky humor takřka postrádají, nalezneme je ale například v detektivkách Chestertonových. Klubíčkův spíše suchý humor prostupuje všechny Vachkovy detektivními romány. Uvedme si několik konkrétních příkladů:

Klubíčko vesele zvolal: „Králi vůní, jste doma, otevřete. Je vás cítit na sto honů jako pižmoně!“⁸⁵

Klubíčko se mezitím podíval bystře na Maxanta, a vida, jak je poděšen, plácl ho do zad a odstrčil ho. „Ale jděte, mládenče, to jste pěkné mládí. Ještě se mně tady dokonce rozpláčete. Nemám poslat pro plínky?“⁸⁶

⁸³ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 165

⁸⁴ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 245

⁸⁵ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 86

„... Znáte, Maxante, tu anekdotu – přijde k doktorovi nějaký obstarlý člověk, a že by jako chtěl být hodně dlouho živ. ‚Dobrá,‘ na to doktor, ‚pijete?‘ ‚Dovolte,‘ povídá ten blázen, ‚jsem úplný abstinent.‘ ‚A hodujete? Jídlo nebo ženské?‘ ‚Vyloučeno,‘ řekl ten blbec a byl ještě uražen. ‚Tak já vám něco řeknu,‘ povídá doktor: ‚Že jste vůl. Nepije, nekouří, nehoduje! Tak, člověče, k čemu byste chtěl vlastně být dlouho na světě?‘ Haha.“⁸⁷

V nejpozději vydané detektivce, se špionážní zápletkou, *Devatenáct klavírů* (1964) vypravěč komentuje Klubíčkovu veselou náuru: *Klubíčko! Jako vždy v dobré náladě.*⁸⁸ V rozmezí několika málo stran pak využívá pro postihnutí Klubíčkovy nálady mnoha synonymních výrazů, i když s jemným významových odstíněním:

Klubíčko se vesele rozesmál: „...“⁸⁹

Klubíčko se dal do smíchu: „...“⁹⁰

Klubíčko se bouřlivě rozesmál: „...“⁹¹

Klubíčko se řehtal: „...“⁹²

Klubíčko je též bezesporu velkým ironikem. Ironie se pro něj stává prostředkem zastínění faktu, že ví a tuší daleko více, než by se mohlo zdát na první pohled. V následující ukázce Klubíčko, v rozhovoru s přítelem šéfredaktorem Maurinem, svojí replikou míní pravý opak významu slova „chybět“, jelikož Maurinovy dedukce jsou většinou nesmyslné a mylné a pouze Klubíčkoví komplikují vyšetřování.

⁸⁶ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 381

⁸⁷ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s.369

⁸⁸ Vachek, E.: Devatenáct klavírů. Praha: Melantrich 1970, s. 34

⁸⁹ Vachek, E.: Muž a stín. Praha: Československý spisovatel 1969. s. 153

⁹⁰ Vachek, E.: Muž a stín. Praha: Československý spisovatel 1969. s. 159

⁹¹ Vachek, E.: Muž a stín. Praha: Československý spisovatel 1969. s. 160

⁹² Vachek, E.: Muž a stín. Praha: Československý spisovatel 1969. s. 231

„...Váš kombinační talent mi bude chybět. Je přímo obdivuhodné, jak dovedete jednu teorii nahradit novou. Vždyť jste hotová líheň logických teorií, Maurine ...“⁹³

Klubíčko zachrochtal.

– *Chtěl jste něco říci? Zeptal se pan Maurin.*

– *Ne, jen jsem chrochtal. Z rozkoše nad tím, jak dovedete vést vyšetřování.*⁹⁴

Nejen díky svému osobitému humoru působí na čtenáře sympatickým dojmem. Děje se tomu tak zvláště díky lidskosti, která je synonymem pro jeho jednání. Vachek o něm sám tvrdí: „*Je detektivem, protože má rád lidi.*“⁹⁵ Je člověkem velice společenským, samotu vyhledává pouze pro chvíle relaxace a odpočinku po vyčerpávajícím dni. Rozhodně se nesnaží lidem stranit, jako to činil například jeho o něco starší kolega Auguste Dupin (jeho stvořitelem je E. A. Poe). Umí si s každým popovídat, a snad proto má též okolo sebe spoustou přátel; mezi největší z nichž zařazuje již zmiňovaného šéfredaktora Maurina.

„*Je to jinak výtečný chlap a má krásné zaměstnání. Neslyšel jste o redaktoru Maurinovi? Je to můj nejlepší přítel a má takovou démonickou moc, že mu, jedinému člověku na světě, nedovedu nic zatajit.*“⁹⁶

Na druhé straně si Klubíčko po dni plném práce s chutí oddychne i od věrných kamarádů a přelidněného hlučného města s jeho zločinci ve svém příbytku v pražské Tiché uličce.

⁹³ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 157

⁹⁴ Vachek, E.: Muž a stín. Praha: Československý spisovatel 1969, s. 142

⁹⁵ Ivanov, M.: Jak se dělá detektivka. *Československý voják*, 12, 1963, č. 15, s. 34

⁹⁶ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 374-375

Ta vila je osamělá až bůh brání, ale Klubíčkovi nestačila ani taková míra osamělosti. Býval po práci tak vyčerpán, že nesnesl nejmenší hluk. Stačilo, aby zaslechl zvuk automobilové houkačky, i když byl zmírněn záclonou listí na stromech v zahradě; ba stačilo, aby zaslechl jen lidské hlasy, a již propadl nervóze.“⁹⁷

Jednou z mnoha dalších chvályhodných Klubíčkových vlastností je shovívavost, kterou uplatňuje v souladu se svým pojetím zločinu jako fatální chvíle, v níž se projeví slabost lidské povahy. Sám se snaží pochopit pohnutky, jež mohou z člověka v krátkém okamžiku učinit zločince. S tímto postojem se vesměs v detektivce často nesetkáme, jednu z výjimek však představuje postava otce Browna (Chesterton).

V románu *Zlá minuta* (1933) si Klubíčko přeje pro studenta Maxanta, usvědčeného z vraždy mladé dívky, nižší trest, jelikož nevraždil úmyslně.

„Byla to taková zatracená minuta... Nu, snad k vám bude soud milosrdný. Já bych vám uvěřil, že jste ji nechtěl zabít. Já, mezi námi, Maxante, kdybych byl mocný právník, působil bych vůbec k tomu, aby se takové případy probíraly docela jinak... Doufám opravdu, že k vám bude soud milosrdný.“⁹⁸

„Byla to nešťastná a zlá náhoda,“ odpověděl Klubíčko. „Upřímně mu přeju, aby se z toho dostal co nejlíp. I tak to zaplatí hodně draho.“⁹⁹

Přes Klubíčkovu úspěšnou kariéru ponechává Emil Vachek hrdinovi značnou dávku skromnosti. Ta stojí v ostrém kontrastu k domýšlivosti a ješitnosti „velkých detektivů“ Sherlocka Holmese či Hercula Poirota.

⁹⁷ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 317

⁹⁸ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 396

⁹⁹ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 397

„...člověk, který by mne nadlouho obelstil, ještě se nenarodil. To neříkám proto, že bych byl domýšlivý na své profesionální umění. ... Já, milý Maxante, své řemeslo nijak dobře neovládám. Kdybyste věděl, co jsem dnes napáchal chyb!“¹⁰⁰

Nejen skrze vypravěče, ale též prostřednictvím postav románů dozvídáme se mnoho o Klubíčkových zálibách. Je vášnivým kuřákem tabáku z tzv. lulky a zajímá se o poezii a literaturu – je člověkem literárně sečtělým. Na rozdíl od Holmese, jehož znalost literatury je spíše povrchní (odkazuje například ke spisovatelce George Sand¹⁰¹), Klubíčko dokonce své oblíbené autory cituje, čímž komentuje situaci. Nerad se ale zabývá naučnou literaturou.

„» Nožky, bílé nožky, kde šlapete květ májový? « ...Řekl jsem to dobře? Je to z Puškina.“¹⁰²

„...Počnu tlouci špačky, jakmile obrátím první list nějaké opravdu poučné knihy.“¹⁰³

Nutno podotknout, že v porovnání s literární podobou typického velkého detektiva, jenž bývá spojován s jistým druhem podivínstvím (např. Holmesovo léčení depresí kokainem, ...), nepůsobí Klubíčko nijak mimořádně; a to ani přes některé své zvláštní zájmy a vlastnosti.

V poslední části, kterou věnujeme detektivovi Klubíčkovvi, se zmíníme o charakteristických znacích jeho mluvy. Klubíčko s velikou oblibou užívá deminutiva, slova zdrobnělá, a to při oslovování druhých lidí, výjimečně i v jiných případech. Spisovná podoba češtiny se mísí s prvky hovorovými.

„Ještě chvilínečku, ...“¹⁰⁴

¹⁰⁰ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 379

¹⁰¹ Redmond, Ch.: A Sherlock Holmes Handbook. Toronto: Simon & Pierre 1993, p. 32

¹⁰² Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 76

¹⁰³ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 176

¹⁰⁴ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 262

„...Selhal jste mne, bratříčku, selhal jste mně dnes už já nevím po kolikáté...“¹⁰⁵

- Jen si tohle všechno představte, Zdeněčku!¹⁰⁶

Vachek dovedl svého detektivního hrdinu charakterizovat mistrně a detailně, tudíž je vcelku nemožné, i ne zcela nutné, zmiňovat veškeré poznatky, které získáme četbou o Václavu Klubíčkově. Snažili jsme se proto postihnout nejpodstatnější a nejvýraznější stránky hlavní postavy.

¹⁰⁵ Vachek, E.: Muž a stín. Praha: Československý spisovatel 1969. s. 60

¹⁰⁶ Vachek, E.: Muž a stín. Praha: Československý spisovatel 1969. s. 130

4.4.4. Vedlejší postavy

Trojice detektiv Václav Klubíčko, šéfredaktor časopisu Hlasatel Arne Maurin a student, později Klubíčkův spolupracovník, Zdeněk Trampus se objevuje ve všech námi zkoumaných detektivních románech, ovšem každá postava hraje v románu pokaždé větší či menší roli.

Zdeněk Trampus:

Zdeněk Trampus je v prvně zmiňované detektivce *Tajemství obrazárny* (1928) zatím pouhým studentem chemie. Jelikož ale prokáže výborné detektivní schopnosti při vyšetřování vraždy v obrazárně, studia zanechá a společně s Klubíčkem objasňuje v následujících detektivkách další zločiny.¹⁰⁷ Na rozdíl od Maurina má Trampus plnou Klubíčkovu důvěru, jeho teorie a objevy Klubíčko nezpochybňuje a nebere na lehkou váhu. Postavu Zdeňka Trampuse nelze rozhodně ztotožňovat s Holmesovým pomocníkem doktorem Watsonem, jenž svého téměř geniálního přítele bezmezně obdivuje a jeho povaha se vyznačuje značnou naivitou a pomalejším chápáním. Trampus je naopak plnohodnotným Klubíčkovým spolupracovníkem, což dokládá následující Klubíčkovy tvrzení z románu *Muž a stín* (1932):

- *Jakobyste vyjádřil i mé pocity. Já si vašeho instinktu velmi vážím, jste chlapík, Zdeňku. Podal jste o tom důkazy a opravdu padá u mne na váhu, že jste stejného smýšlení se mnou.*¹⁰⁸

Co se týče vnější charakteristiky postavy Zdeňka Trampuse, je čtenáři v podstatě utajena. Dozvídáme se pouze, že se jedná o mladého světlavého muže. Z hlediska jeho výrazných vlastností stojí za zmínku jeho zarputilá abstinence a horlivost v pátrání.

¹⁰⁷ Cigánek, J.: Umění detektivky: O smyslu a povaze detektivky. Praha: SNDK 1962, s. 120

¹⁰⁸ Vachek, E.: Muž a stín. Praha: Československý spisovatel 1969. s. 124

Arne Maurin:

Šéfredaktor časopisu Hlasatel - to je oficiální zaměstnání Arne Maurina. Svůj sen - stát se detektivem - si plní s pomocí svého přítele Klubíčka, který ho nechává, i když často nerad, nahlédnout pod pokličku svých případů.

Maurinova bližší vnější charakteristika je v románech pominuta, Vachek se opět zaměřuje spíše na vylíčení vlastností a celkového charakteru postavy.

Maurin je „líhlní“ dedukcí a stále nových teorií, jež jsou bohužel z valné části naprosto mylné, vrhají pouze podezření na nevinné osoby a tím komplikují Klubíčkovu pátrání. Přesto, na rozdíl od Klubíčka, nechybí Maurinovi notná dávka sebechvály a téměř namyšlenosti. Maurin se zaměřuje pouze na fakta a nesnaží se jít více do hloubky problému. Je vytrvalý, paličatý a vždy si stojí za správností svých dedukcí. V tomto ohledu se postava Maurina nápadně blíží Doylovu doktoru Watsonovi. Ovšem i když jsou Maurinovy „schopnosti“ detektivem téměř vždy nedoceny a dočká se od Klubíčka většinou pouze úsměšku, Klubíčko si ho přesto velice váží a dokáže mu i občas po právu přiznat zásluhy, jak doložíme na následujících slovech Klubíčka:

-...Já jsem postupoval skoro jako osel a nevím, kde bych nyní byl, kdyby nebylo vás dvou. Vás, Maurine, především, protože váš objev ukradeného a prodaného Máchova prvotisku mi umožnil, abych i bez toho dopisu mohl Friedmannovi dokázat, že byl v sejfů.¹⁰⁹

Podobně jako Václav Klubíčko má i tento redaktor svůj „předobraz“ v osobě šéfredaktora Prager Press Arne Laurina (podobnost jmen je nepochybná), Vachekova dlouholetého přítele. Vachek vůbec velice často využíval svých přátel a známých pro vytvoření románových postav s jim podobnými vlastnostmi. Jmenujme ještě například postavu pana Kanny, majitele galerie z detektivky *Tajemství obrazárny* (1928), pro jejíž vytvoření se stal vzorem továrník Lanna.¹¹⁰

¹⁰⁹ Vachek, E.: Muž a stín. Praha: Československý spisovatel 1969. s. 253-254

¹¹⁰ Ivanov, M.: Jak se dělá detektivka. *Československý voják*, 12, 1963, č. 15, s. 34

Výše zmíněné vedlejší postavy se v jednotlivých románech objevují s různou frekvencí. Například Arne Maurin stojí v detektivce *Tajemství obrazárny* (1928) jako první u objevení vraždy a po celou dobu „pomáhá“ svými dedukcemi ve vyšetřování. Na druhou stranu ho Vachek v románu *Devatenáct klavírů* (1964) nechává vstoupit do děje až na samém závěru knihy, kdy vyšetřování již dospělo ke konci.

Ilustrace Zdeňka Zieglera k Vachkově detektivní próze „Zlá minuta“ (1933)¹¹¹

¹¹¹ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 295

4.5. Vypravěč a způsob narace

4.5.1. Vypravěč¹¹²

Jak již bylo výše uvedeno v kapitole zabývající se znaky detektivní literatury, v klasickém typu detektivního románu se lze leckdy setkat s tzv. personálním (přímým) vypravěčem, jenž je situován do určité postavy (např. doktor Watson, společník a přítel soukromého detektiva Sherlocka Holmese od A. C. Doyla). Po boku detektiva se podílí nejen na objasňování zločinů, ale zejména následně funguje jako jejich zaznamenavatel, „kronikář“. Knihy jsou jeho „paměti“, a proto je pokládán nejprve za „autora“ a až následně za postavu. Pro Vachkovy detektivky je příznačná naprostá absence tohoto typu vypravěče jako primárního informátora a naopak v nich figuruje vypravěč vševědoucí.

Vševědoucí (nadosobní) vypravěč je v příběhu fyzicky nepřítomen, existuje v něm pouze netělesně. Disponuje plnou informovaností o jednotlivých postavách, je schopen nahlížet do jejich nitra a čtenáři sdělovat myšlenky a pohnutky jednotlivých účastníků děje, referovat o jejich chování, jednání a fyzickém vzezření. V nadcházejícím prvním úryvku vypravěč čtenáři dává na vědomí Klubíčkovy pocity při setkání s hlavním podezřelým a zároveň vkládá charakteristiku domnělého vraha, pana Koníčka. Ve druhé ukázce vypravěč opět nahlíží do duše postavy, tentokrát inspektora Klubíčka.

*Cítil jen, že se v něm něco bouří při myšlence, že tam v nemocnici u těch řeholníků zanechal podle mínění světa špatného, bídného člověka. Avšak Klubíčko viděl stále před očima jeho pravšední tvář, vpadlé líce, jeho lysinu, jeho vzhled pracovitého, skromného člověka, jeho masku, vydělanou dřinou a odpíráním. A ta podoba v něm něco dráždila. Kéž by pro něho mohl něco vykonat! Ti lidé jsou takoví, že nezasluhují, aby po nich někdo plívl.*¹¹³

¹¹² V této části práce se opírám o publikaci Josefa Peterky Teorie literatury pro učitele. Praha: UK-Pedagogická fakulta 2001.

¹¹³ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 279

*Klubíčko o věci důkladně přemýšlel. Zatknout je? To by bylo předčasné. Věc se musí ještě kapánek rozvinout, má-li ho tato zajímavá dvojice přivést na stopu onoho dosud neobjeveného vůdce celého podniku, o jehož existenci nepochyboval.*¹¹⁴

Vypravěčova promluva je realizována skrze užití er-formy, což je pro vševědoucího vypravěče typické. Se zřetelem k participaci je většinou v pozici neutrální, i když někdy se k situaci vyjadřuje a lehce ji hodnotí s pomocí užití např. citově zabarvených slov.¹¹⁵ V následujících ukázkách již ovšem dochází v menší míře ke stírání rozdílu mezi řečí vypravěče a postav a lze je proto považovat za projev vypravěče - reflektora.

*...byl by ho zaškrtil těmahle svýma prackama a nedělal by si pražádné výčitky svědomí. Ale po tom prasákovi nebylo ovšem nejmenší stopy.*¹¹⁶

*- Věruška se obrátila k vetřelcům a dlouho si je měřila.*¹¹⁷

*- ...Vzchopil se ještě k slabé obraně, která měla být posledním pokusem, jak ze sebe setřást ty dva lidi, dotěrné jako sršně.*¹¹⁸

V detektivkách anglosaského typu se ponejvíce setkáváme na jedné straně s již zmiňovaným vypravěčem personálním (A. C Doyle, ...), či s vypravěčem vševědoucím (A. Christie, ...).

¹¹⁴ Vachek, E.: Devatenáct klavírů. Praha: Melantrich, 1970, s. 88

¹¹⁵ Peterka, J.: Teorie literatury pro učitele. Praha: UK-Pedagogická fakulta 2001, s. 164

¹¹⁶ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 251

¹¹⁷ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 357

¹¹⁸ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 357

4.5.2. Narace

Narace (narativní diskurs, vyprávění) je základním stylovým aspektem konstrukce příběhu, čili fabulace. V tradičním pojetí bývá členěna do dvou oblastí, kterými jsou pásmo vypravěče a pásmo postav.

V detektivkách Emila Vachka převažuje narace tradiční (tj. zřetelné rozlišení obou pásem), ale mnohdy se též v různé míře hranice mezi pásmem postav a vypravěče stírá. V následující ukázce dokládáme existenci vyprávěcí techniky pojaté tradičně, v další pak již dochází k částečnému stírání předělu mezi pásmem vypravěče a postav, což je příznakem subjektivizace (vypravěč reflektor).

„Odpusťte“, zabručel, když se vzpamatoval, „ale je to trochu silné. ...“

„Ale vy přeci nejste v podezření,“ zvolal Klubíčko s podivem.¹¹⁹

- Víte co, matko, řekl jí ten člověk, - já vám vidím na očích, že tahle komedie pro vás není.¹²⁰

Díky nahrazení uvozovacích znamének pomlčkou není zcela jasně přímá řeč od ostatního textu oddělena. Vyjma detektivní prózy *Muž a stín* (1932) je ovšem přímá řeč vždy zřetelně naznačena právě klasickým užitím uvozovek.

Nyní se pokusme analyzovat námi sledované Vachkovy detektivní romány z hlediska různých způsobů (technik) narace, tj. promluvových forem a různorodých vyprávěcích postupů.

Co se promluvových forem týče, podobně, jako ve velkém množství klasických anglických detektivek A. C. Doylea či A. Christie, je promluva vypravěče střídána kratšími či delšími dialogy, méně pak monology postav. Dialog se realizuje nejen obvyklým způsobem skrze použití přímé řeči a střídání replik zúčastněných postav, ale může být případně imitován i pomocí polopřímé řeči.

¹¹⁹ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 389

¹²⁰ Vachek, E.: *Muž a stín*. Praha: Československý spisovatel 1969, s. 31

*Viděl ji a také řekl, že ulicí, kterou běžela, chodilo dost lidí, jezdily automobily a dokonce tramvaje.*¹²¹

Jelikož je ve Vachkových detektivních románech, podobně jako i ve většině detektivkách domácí i tradiční anglosaské produkce, výrazně zastoupen dialog zvyšující tempo vyprávění, používaná přímá řeč převažuje nad dalšími dvěma typy. Uvedme několik ilustračních replik, v nichž lze najít prvky obvykle s přímou řečí spjaté, např. věty zvolací, které Vachek využívá celkem frekventovaně jak v pásmu postav, tak i v pásmu vypravěče.

*„Ale vždyť jste voňavkář, Zoro!“*¹²²

*„... Máte přece tak skvělé pero!“*¹²³

Z vyprávěcích postupů Vachek volil kombinaci již zmiňovaného vnitřního monologu (promluva postavy nepronosená nahlas), referujícího vyprávění (tzv. telling), scénického znázornění (tzv. showing), modifikace a perspektivizace času. Následující ukázkou lze považovat za vnitřní monolog vedlejší postavy detektiva Březiny, vystupujícího v detektivce *Zlá minuta* (1933) po boku Klubíčka. Březina těmito slovy reaguje na objevení nahého těla zavražděné krásné mladé dívky v bedně na písek. První věta ještě očividně spadá do pásma vypravěče. Monolog postavy tedy není výrazně oddělen od pásma vypravěče, což je u Vachky ne zcela vzácný jev. Vachek použil pro monolog nevlastní přímé řeči (absence interpunkčních znamének). V druhé ukázce se pak jedná o jasný vnitřní monolog detektiva Klubíčka, v němž rozvažuje taktéž o případu zavraždění mladé dívky.

¹²¹ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 306

¹²² Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 92

¹²³ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 123

*Zapálil si cigaretu. Ale napřed ho ovšem musíme mít. Jako že zítra vzejde hvězda betlémská, my ho dostaneme. Pámbu z nějakých důvodů (mám pro ně všechno uznání) někdy si nepřeje, aby nějaká sprostáčka vyšla ven. Ale v téhle věci nám půjde jistě na ruku. Jinak bych ho dal zavřít!*¹²⁴

*Dále: Pan Fučík viděl tento vůz stát na dvorku v devět hodin. Čili strážníci, kteří mi hlásili jeho sebevražedný pokus, museli se zmýlit asi o hodinu, neboť Koníček, i když použil autobusu k zpáteční cestě, nemohl být dole u řeky dříve, než v půl desáté, spíše v deset. ... Dospěv až sem, Klubíčko se zarazil.*¹²⁵

Povídání o příběhu (vypravěčem/postavami) je příznačné pro další vyprávěcí postup – tzv. referující vyprávění (telling), jenž je pro Vachkovu detektivní tvorbu určující, podobně jako pro klasický typ detektivky. Objasněme si podobu tohoto postupu na krátké ukázce z románu *Tajemství obrazárny* (1928), v němž Klubíčko se svými spolupracovníky řeší nejen vraždu hlídače Kannovy obrazárny, ale i s ní spjatou ztrátu cenného obrazu středověkého malíře Van Dycka „Umučení tří svatých panen“.

*Beze spěchu vyňal z kapsy kabátu velké pouzdro a vytáhl z něho několik naprosto stejných doutníků, velkých a černých, jaké se v Londýně prodávají po šilinku. Poté dlouho a pečlivě vybíral mezi těmito blíženci, a když si konečně zvolil, vložil do pouzdra zbylé a zastrčil je do kapsy, aniž ho napadlo, že by měl snad nabídnout také přítomným.*¹²⁶

K textu filmového scénáře a popisu se svou formou přibližuje tzv. showing, neboli scénické znázornění. Komentář vypravěče ustupuje do pozadí a převažují sdělení a tvrzení ve formě vět oznamovacích. Texty Vachkových detektivek jsou jistou kontaminací postupů telling a showing, referující vyprávění

¹²⁴ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny*. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 256

¹²⁵ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny*. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 365-366

¹²⁶ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny*. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 76

je nicméně ve výrazné převaze. V nadcházející větě mísí se právě tyto dva zmiňované postupy. Tučně jsme zvýraznili příklady scénického znázornění.

*Nuže, nechť to vše znělo sebeneuvěřitelněji, jisto bylo, že **Maurin nesnil a že věci, kterou držel v ruce, byl opravdu ukradený obraz.***¹²⁷

Z hlediska modifikace času vyskytuje se nejenom abreviace (zkracování) dějového úseku, ale na druhé straně, v menší míře, i amplifikace (prodlužování úseku). Pro amplifikaci vyprávěného časového intervalu je typické detailní referování o poměrně krátkém časovém úseku. Časovou elipsu reprezentuje následující ukázka z detektivní prózy *Tajemství obrazárny* (1928).

*Klubíčko se uklonil a pak počal svůj výklad, do kterého shrnul vše, co sám vypátral a co vypátral Maurin, načež Maurin vypravoval o svém ranním rozhovoru s panem Blll a o tom, jak dospěl k jistotě, že pan Blll je vlastně tajemník Zora.*¹²⁸

Pro dosažení psychologické bezprostřednosti Vachek výjimečně využívá i perspektivizace času, při níž se navzájem prolínají vyprávěcí postupy: prezentace (P), retrospekce (R) a anticipace (A).

*Nemyslí na náledí, protože myslí na domov (P). Před pěti lety, po dlouhém, neplodném manželství, mu žena porodila dceru Zorečku. Kdykoli přišel domů ze služby, Zorka s rukama na zádech, jak se to naučila od něho, chodila sem a tam za ním jako pejsek (R). ... Ted' si ji bezděky představil, o nějakých deset let starší, v téhle bedně (A). Začal pěstí (P).*¹²⁹

¹²⁷ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny*. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 113

¹²⁸ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny*. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 76

¹²⁹ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny*. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 255

4.6. Časoprostor

Emil Vachek všechny námi rozebírané detektivní romány zasadil zhruba do doby, v níž sám žil (1889-1964), a kterou tudíž znal v nesčetných detailech. Jak jsme již výše podotýkali, Vachek zdůrazňoval důležitost aktuálnosti námětu a jeho spjatosti s dobou, v níž samotné dílo vzniká.

O přesném roku, v němž se příběhy odehrávají, se můžeme například v detektivkách *Tajemství obrazárny* (1928) a *Muž a stín* (1932) pouze dohadovat a usuzovat na něj dejme tomu z popisu prostředí, historických událostí a jiných okolností (např. „*Roadster by nejel za drožkou*.“¹³⁰ – čtenář vydedukuje, že děj se odehrává v období, kdy pražské ulice křižovaly nejen drožky, ale také již automobily). Taktéž víme, že se jedná o Prahu poválečnou, jak dokládá následující ukázka z Klubíčkovy a následně Zacharovy promluvy.

„...A my bychom tady mrzli s nejsenzačnějším případem, který se naskytl od konce války.“¹³¹

- *Od té doby, co se po válce valuty staly tak nejisté, nevěřila jim a měla jich jen tolik, kolik potřebovala k svým obchodům.*¹³²

Na druhou stranu Vachek podává relativně přesné a pravidelné informace o tom, kdy se určitá událost či rozhovor odehrává. Například vypravěč či postavy celkem regulérně uvádějí, kolik je v danou chvíli hodin (např. *V tom uslyšela také hodiny na věži kostela svatého Jindřicha. Přesně jedna s půlnoci*¹³³) a zpravují též čtenáře o datu (např. *Po noci ze tříadvacátého na čtyřadvacátý květen nemohla domovnice...usnout pro prudké bolesti...*¹³⁴). Zároveň je vypravěčem či některou postavou průběžně připomínáno, kolik času již přibližně uběhlo od osudné hodiny vraždy (viz. ukázka).

¹³⁰ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny*. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s.286

¹³¹ Vachek, E.: *Devatenáct klavírů*. Praha: Melantrich 1970, s. 149

¹³² Vachek, E.: *Muž a stín*. Praha: Československý spisovatel 1969, s. 21

¹³³ Vachek, E.: *Muž a stín*. Praha: Československý spisovatel 1969, s. 5

¹³⁴ Vachek, E.: *Muž a stín*. Praha: Československý spisovatel 1969, s. 5

*Jak krásné to bylo ještě před čtyřiceti osmi hodinami! Zachar, zjevný pachatel, usvědčovaný ze všech stran.*¹³⁵

Opačná situace nastává v následující detektivce *Zlá minuta* (1933) (podobně román *Devatenáct klavírů*, 1928), kde Vachek již v první větě zasazuje příběh do konkrétního roku i ročního období.

*Třiadvacátého prosince 1930 v noci uhodil náhle lehký mrazík a ulice se za chvíli podobaly lesklému a hladkému kluzišti.*¹³⁶

Rovněž angličtí autoři situovali detektivní případy do své doby, například u A. C. Doylea (1859-1930) se jednalo o pozdní éru vlády královny Viktorie, která panovala v letech 1837 až 1901, a počáteční údobí vlády krále Edwarda VII. (1901-1910). Svě příběhy pak Doyle publikoval v rozmezí let 1887 až 1927. Podobně jako Vachek odkazuje na mnoha místech textu ke konkrétním datům a svým dílem celkově odráží život tehdejší doby.

Emil Vachek byl naším prvním autorem detektivních próz, který řeší záhadné případy v „českém“ a nikoliv v zahraničním prostředí. Abychom pochopili toto Vachkovo jisté novátorství v daném žánru, je nejprve nutné odpovědět si na následující otázku: Proč se už před Vachkem žádný z českých autorů k tomuto kroku neodhodlal?

Evidentně to souvisí s faktem, že Praha (na rozdíl od Londýna a jiných velkých měst) postrádala určité dispozice nutné pro práci velkého detektiva anglosaského typu. Žil zde pouhý necelý milion obyvatel, na rozdíl od 4.3 milionů lidí žijících v metropoli britské, chyběla přístavní čtvrť i změtí lidí cizích národností. Postava Klubíčkovy známého doktora Rady z detektivky *Tajemství obrazárny* (1928) se vyjadřuje o hlavním městě jako o „malé loužičce, které se říká Praha“¹³⁷. Proto bylo nejjednodušším řešením nejen pro E. Fikera, ale i pro

¹³⁵ Vachek, E.: Muž a stín. Praha: Československý spisovatel 1969, s. 151

¹³⁶ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 249

¹³⁷ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 19

další autory, pracovat v detektivkách nejen s cizím prostředím, ale i s detektivy cizích národností (jejich příslušnost nejčastěji k anglickému či americkému občanství naznačovala už jejich jména). Vachek tuto bariéru úspěšně překonal jako první a dokázal, že i české prostředí, a ne jen dejme tomu anglické, je pro kvalitní detektivku dostačující. Ti čeští autoři, jejichž hrdinové se pohybovali v anglickém nebo americkém prostředí, se také nesnažili o jeho striktně reálné zobrazení. Nebylo tomu zapotřebí – čtenáři cizí země většinou neznali; Vachek se ovšem musel reálnějšího přístupu v zobrazování postav i prostředí přidržet.¹³⁸

Postavy Vachkových detektivek se pohybují většinou v okolí Prahy. Přesto, že kupříkladu v detektivce *Muž a stín* (1932) Vachek otevřeně mluví o Praze jako o dějišti příběhu až po delší době, čtenář, alespoň trochu Prahy znalý, díky nesčetným zmínkách o známých pražských místech ví již téměř od počátku, do kterého města je děj zasazen.

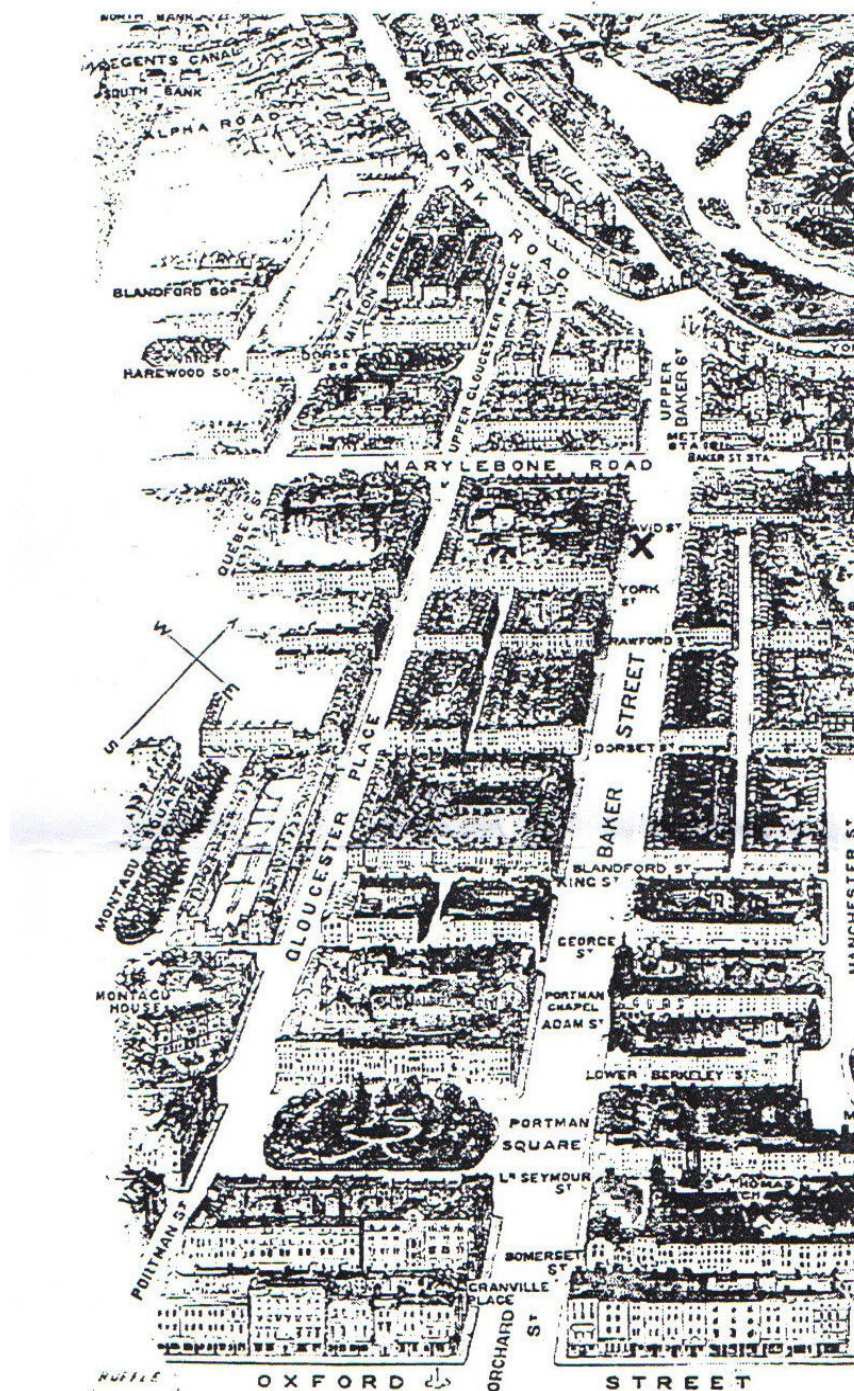
Vachek sám důvěrně znal mnohá pražská zákoutí, především Malou Stranu či Smíchov, kde se také hrdinové jeho detektivek většinou pohybují.

Popis Londýna a šlechtických sídel, obývaných důstojnou a noblesní společností z vyšších kruhů, popíjejících čaj a diskutujících o počasí, či středostavovská obydlí na idylickém anglickém venkově by ve Vachkových detektivkách čtenář hledal marně.

Doylův viktoriánský Londýn byl opravdu zřetelně odlišný od toho dnešního. V Praze, Vachkem charakterizované a popisované, se již po válce po silnicích běžně proháněly vysokou rychlostí zapáchající automobily, zatímco rozlehlejší Londýn byl v předválečných letech městem zatím relativně tichým a klidným, s omezenějšími možnostmi obyvatel přesunout se rychle z jednoho místa Londýna na druhé. Řekou Temží byl rozdělen na dvě téměř samostatně se vyvíjející části, nepropojené zatím žádnou komunikací. Podobně jako je s detektivem Klubíčkem spojována pražská Tichá ulička, je se S. Holmesem neodmyslitelně spjata londýnská Baker Street.¹³⁹

¹³⁸ Hrabák, J.: *Napínavá četba pod lupou*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 83

¹³⁹ Redmond, Ch.: *A Sherlock Holmes Handbook*. Toronto: Simon & Pierre 1993, p. 103-105

Pohled na londýnskou Baker street a její nejbližší okolí uveřejněný v „A Sherlock Holmes Handbook“ od Ch. Redmonda¹⁴⁰. Kresba však pochází původně z publikace „London – Illustrated“(1880). V místě se znakem X stojí dům s dřívějším označením 221B, kde měl údajně slavný detektiv bydlet.

¹⁴⁰ Redmond, Ch.: A Sherlock Holmes Handbook. Toronto: Simon & Pierre 1993, p. 100

Emil Vachek vyměnil tato pro české čtenáře cizí prostředí za nejen známé pražské uličky. Jednou z nich je zmiňovaná slepá Tichá ulice na Smíchově, v níž bydlí a rád se v ní prochází sám detektiv Klubíčko, a o níž vypravěč referuje v detektivce *Muž a stín* (1932) jako o „nejtišším místě celé Prahy“¹⁴¹. Vachek nás ovšem během děje zavádí i do mnohých dalších ulic a uliček. V tomtéž románu najdeme zmínky o ulici Jindřišské, Platněřské, Čechově, Jeruzalémské, Jeseniově a nespočtu dalších. Praha ožívá i skrze poznámky o dalších známých místech - Staroměstském či Václavském náměstí, pražských hotelech, kavárnách, nádražích, kostelech, čtvrtích, ... a v neposlední řadě o řece Vltavě, již Vachek postihuje krásným přirovnáním v ukázce.

*Po půl hodině sešli se přátelé v kavárně Mánes. Usadili se na terase, ale Klubíčko neměl dnes mnoho smyslu pro krásu hradčanského panorámatu a křehké pohyby řeky, která se v těch místech prohýbá jako žena zvolna se probouzející ze spánku.*¹⁴²

Skrze vyprávění můžeme také zlehka nahlédnout do historie některých míst Prahy, což dokládají dvě níže uvedené ukázky z detektivní prózy *Muž a stín* (1933).

*...a jel s ní do břevnovské hospody Na Kutálce, do té proslulé hospody, o které byla kdysi dokonce složena písnička. Proslulosti dodaly hospodě divoké tancovačky, které tam řádí dosud. „Na kutálce, tam se baletí, facka přiletí, klobouk odletí...“*¹⁴³

*Táhli dlouhým průvodem nejprve tou ulicí, kterou prý kdysi Švédové vpadli do Prahy, a potom podél dvou velkých, do spánku pohřížených vil.*¹⁴⁴

¹⁴¹ Vachek, E.: *Muž a stín*. Praha: Československý spisovatel 1969, s. 72

¹⁴² Vachek, E.: *Muž a stín*. Praha: Československý spisovatel 1969, s. 203

¹⁴³ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 293

¹⁴⁴ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 286

Detektiv Klubíčko zná Prahu relativně dobře, čemuž lze vzhledem k její rozloze poměrně snadno uvěřit. Sherlock Holmes byl ovšem svojí perfektní znalostí Londýna známý, bylo to jakési jeho „hobby“. Ovšem nutno podotknout, že zde sehrála roli Holmesova domýšlivost, jelikož znát dopodrobna tehdejší Londýn bylo zcela nemožné.¹⁴⁵

Pouze děj detektivky *Devatenáct klavírů* (1964) se odvíjí z větší míry nikoli v hlavním městě, ale v Karlových Varech. Popis lázní a jejich atmosféry Vachek rozšiřuje také o zmínky týkající se historie města a celkové politické situaci v zemi.

*Líčil mu, ostatně ne poprvé, historii města od mystického vzniku za Karla IV., až po skvělý včerejšek. Potomci prvních osadníků, všelijací cínaři, bednáři, kováři a šenkýři vytvářeli postupně profily města stále bohatšího a vyhledávanějšího, ač zde panovalo psí počasí.*¹⁴⁶

Klubíčko: „... Ve světě se stahuje bouře a první blesk vypustí Hitler. Naše politika spoléhá, že Evropa tomu zabrání, ale jedna její část, a to právě ta vlivná, by vlastně Hitlerův útok uvítala, protože si slibuje, že Hitler zastaví nezadržitelný postup sovětských komunistů, než by dospěl také k nám...“¹⁴⁷

Vachek skrze vypravěče či postavy poměrně často komentuje venkovní počasí. Zmínky o pražském podnebí nepůsobí ale zdaleka tak nápadně, jako je tomu u těch charakterizujících klima Karlových Var.

*Začalo zase po karlovarsku pršet.*¹⁴⁸

*Slunce se zrovna smálo, ale právě když měli spustit start na první jízdu – průtrž mračen.*¹⁴⁹

¹⁴⁵ Redmond, Ch.: *A Sherlock Holmes Handbook*. Toronto: Simon & Pierre 1993, p. 103

¹⁴⁶ Vachek, E.: *Devatenáct klavírů*. Praha: Melantrich 1970, s. 14

¹⁴⁷ Vachek, E.: *Devatenáct klavírů*. Praha: Melantrich 1970, s. 75

¹⁴⁸ Vachek, E.: *Devatenáct klavírů*. Praha: Melantrich 1970, s. 28

*Druhá třetina září měla už namále, ale počasí se s karlovarskou náhlostí tak oteplilo, že bylo možno chodit jen lehce oblečen.*¹⁵⁰

Děj detektivek se odehrává jak v exteriérech, které převažují, tak i v interiérech. Při detailnějším popisu určitého vnitřního prostoru si Vachek vybírá pro popis ponejvíce specifické a podstatné rysy místa, díky nimž evokuje jeho atmosféru.

*V přijímacím pokoji ... nebylo nic nápadného kromě pocitu, že se člověk ocitl ve strojovně podmořské lodi. Tento pocit byl způsoben svárem asi třiceti sloupkových hodin, které o překot tikaly a pípaly, trhající nesnesitelné ticho v malé zlomky, působící děsivě.*¹⁵¹

Nutno tedy podotknout, že se ve Vachkových detektivkách nesetkáme příliš často s rozsáhlými a obširnými popisy prostředí, jež čtenáře obvykle odvádějí od děje a zpomalují jej. Naopak. Vachek se detailněji zaměřuje jen na popis určitým způsobem zásadních míst, objektů a samozřejmě postav.

Obraťme nyní pozornost na problematiku různorodého sociálního rozvrstvení společnosti a jeho odrazu v detektivních románech. Emil Vachek velice sugestivně poukazoval na alarmující rozdíly mezi lidmi z nižších a vyšších vrstev. Zásadní diferencí mezi těmito vrstvami byla veskrze výše majetku. Narozdíl od Vachka například A. C. Doyle nerozrůžňuje obyvatele Londýna a přilehlých oblastí na základě jejich movitosti. Čtenář zjišťuje, že sociální stratifikace londýnského obyvatelstva vyplývala spíše z jejich dosaženého vzdělání a původu.¹⁵²

Prostředí tedy hraje ve Vachkových detektivních románech velice důležitou roli, není pouhou mrtvou kulisou. Je to zřejmé i v další Vachkově

¹⁴⁹ Vachek, E.: Devatenáct klavírů. Praha: Melantrich 1970, s. 80

¹⁵⁰ Vachek, E.: Devatenáct klavírů. Praha: Melantrich 1970, s. 118

¹⁵¹ Vachek, E.: Muž a stín. Praha: Československý spisovatel 1969, s. 7

¹⁵² Redmond, Ch.: A Sherlock Holmes Handbook. Toronto: Simon & Pierre 1993, p. 114

detektivce *Černá hvězda* (1959), v níž reálně zobrazené kouty Prahy, Karlových Var či jiných měst dokazují, jak dobře tato místa autor znal.

Ne vždy se autoři detektivek snažili o naprosto reálné zobrazení prostředí. Tento cíl nesledoval prioritně ani A. C. Doyle, ani například francouzský autor detektivních románů a tvůrce postavy detektiva Arsena Lupina (spojitost s Poeovým Augustem Dupinem je zřejmá) Maurice Leblanc (1864-1941). V jeho románech je krajina Francie podstatným způsobem dotvářena Leblancovou vlastní představivostí a fantazií.¹⁵³

¹⁵³ Grym, P.: *Sherlock Holmes & ti druzí*. Praha: Vyšehrad 1988, s. 86

4.7. Kompozice

V naší práci jsme již uváděli základní kompoziční principy klasické detektivní povídky či románu. Pro připomenutí uvedme použití retardace či skryté anticipace. Kompozice retrospektivní se mísí s kompozicí chronologickou; nicméně obecně bývá pro stavbu detektivního literárního díla charakteristická detailní promyšlenost a vypracovanost.

Emil Vachek je jedním z autorů, kteří klasickou kompozici detektivek v jistých ohledech narušují či se do ní snaží vnést nové prvky. O jaké změny konkrétně se Vachek ve svých románech s postavou detektiva Klubíčka pokusil, se budeme snažit upřesnit v následující kapitole, při jejímž koncipování jsme ponejvíce vycházeli z publikace *Umění detektivky* J. Cigánka¹⁵⁴.

K určitému posunu od klasického typu detektivky dochází již v samotném příběhu neboli fabuli (tj. v logickém pořadí událostí) Vachkových detektivek. Jako příklad uvádí J. Cigánek situaci z první detektivky *Tajemství obrazárny* (1928). Klubíčkoví v ní konkuruje světoznámý anglicky mluvící detektiv Purcell, který je ovšem nakonec většími schopnostmi malého českého detektiva poražen a pokořen a vrací se s nepořízenou zpět do Anglie. Jeho neprozřetelné soudy a používané metody i touha získat slíbenou finanční odměnu za dopadení pachatele a navrácení obrazu stávají se cílem Vachkova mírného úsměšku.

Další oblastí, v níž se Vachek pokusil zbořit ustrnulé vzory, je úvodní část příběhu – expozice. V tradičně pojaté detektivní próze se již na prvních stránkách čtenáři obvykle seznamují s ústřední postavou téměř geniálního detektiva a sledují jeho následný a téměř vždy brilantní postup ve vyšetřování zločinu. V detektivce *Tajemství obrazárny* (1928) se však čtenář ponejprve dozvídá spíše o Klubíčkových potížích, než o jeho excelentních výkonech na detektivním poli. Vše se děje skrze rozhovor mezi redaktorem Maurinem a doktorem Radou. V nadcházejícím úryvku z tohoto románu doktor Rada, Klubíčkův přítel, komentuje detektivovu práci těmito slovy:

¹⁵⁴ Cigánek, J.: *Umění detektivky: O smyslu a povaze detektivky*. Praha: SNDK 1962, s. 122-123

„...Já ostatně jsem přesvědčen, že takzvané velké detektivy vytvořila legenda, že nikdy neexistovali, že jsou výmyslem spisovatelů. Podívejte se například na našeho Klubíčka. Je to jistě dobrý profesionál, ale koneckonců polapí jen toho, kdo mu svou hloupostí vlítne do sítě.“ ... „ Ale opravdu nevěřím v detektivní umění. Ve svém povolání mohl jsem pozorovat, jak se takové věci dělají. Obyčejně je to řada náhod, a jsou-li v dobré konstelaci pro zločince, nikdy se mu nedostaneme na kobytku. Ale dopustí-li se zločinec chyby opravdu hrubé, potom ho policie dostane. To je právě případ kariéry Klubíčkovy. Nepopírám, že je nadprůměrně inteligentní na své řemeslo, ale chybí mu kombinační génius. Nebo aspoň dosud neměl příležitost ho prokázat.“¹⁵⁵

Postava detektiva Klubíčka pak překvapivě vstupuje do děje až po odhalení vraždy a určité době vyšetřování.

Přestože detektiv Klubíčko není pouhou jedinou výraznou postavou Vachkových detektivek a o čtenářovu pozornost se dělí i s dalšími postavami (patří mezi ně hlavně šéfredaktor A. Maurin, Z. Trampus, detektivové Březina či Tykač, ...), tím, že nestojí v úplném středu dění, je pocíťován jako nejdůležitější „element“ celého díla.

V neposlední řadě využívá Emil Vachek několika paralelních dějových linií. Tento prvek je pro klasickou detektivní prózu spíše atypický. Pokud se v příběhu setkává více dějových linií, obvykle je pak oslaben prvek napětí – k tomu ovšem ve Vachkových prózách nedochází. Děj je vystaven na dvou či více pátrajících osobách [např. v detektivce *Devatenáct klavírů* (1964) se do pátrání zapojuje mimo jiné Klubíčko, Zdeněk Trampus a detektiv Tykač]. V románu *Muž a stín* (1932) se dokonce jedna linie rozdělí ve dvě až v polovině příběhu, kdy Klubíčko „slídí“ po pachateli v Praze, načež Zdeněk Trampus odjíždí mimo Prahu pátrat po zmizelé dívce.

¹⁵⁵ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 31-32

4.8. Jména postav

V této části diplomové práce bychom se pokusili zamyslet nad možnými motivacemi vzniku některých jmen postav. Tyto motivace však většinou nemůžeme doložit konkrétními podklady a jedná se pouze o naše domněnky.

Začneme od samotného detektiva Klubíčka. Příjmení Klubíčko je z hlediska zvukového působení eufonické, znějící velice příjemně, hravě a mazlivě, stejně jako samotný detektiv. Jeho každodenní prací je rozmotávání zapeklitých případů jako klubka vlny. Lidem se jeví velice sympaticky a přátelsky a od chvíle, kdy se mu podaří pachatele odhalit, hraje si s ním jako kočka s myší, dokud mu neprokáže jeho vinu.

Motivaci jména postavy Arne Maurina dokládá sám Emil Vachek, když se svěřuje, že ho k vytvoření postavy tohoto čínorodého redaktora inspiroval šéfredaktorem Prager Press Arne Laurin. Vachek v tomto případě pozměnil pouze počáteční písmeno příjmení.

Mimo výše uvedené postavy, které hrají svou roli ve všech Vachkových detektivních prózách, zaměřili jsme se též na jména epizodních postav jednoho z Vachkových nej kvalitnějších románů *Muž a stín* (1932).

Podívejme se kupříkladu na postavu doktora Ďablice. Již samotné příjmení Ďablic jasně vyvolává ve čtenáři asociaci se zlem a tudíž čtenář a také detektiv chtě nechtě přemýšlejí alespoň po určitou dobu o doktorovi jako o možném pachateli vraždy, což byl jistě Vachkův záměr. Přesto, že doktor Ďablic nakonec není ze zločinu usvědčen, vyšetřování odhalí jeho utajovanou nevěru.

Postavou se zajímavým jménem je bezesporu i řidič autobusu, který objevil tělo zavražděné dívky, Popelka. Podobně jako pohádková postava dívky, které se štěstí po dlouhou dobu vyhýbá velikým obloukem, i řidič ve Vachkově detektivce smůlu po celý svůj život jen přitahuje.

Klubíčkovým spolupracovníkem v próze *Muž a stín* (1932) je také detektiv Mozol. Na rozdíl od Klubíčkovy mírného jednání s podezřelými osobami využívá Mozol tvrdší způsob zacházení. Jeho příjmení lze proto spojovat s tímto jeho občas svérázným postupem v jednání s lidmi.

V neposlední řadě si všimněme dvou postav, které nehrají v příběhu příliš podstatnou roli – jsou jimi hračkař Mikuláš Holý a lahůdkář Zoufalý. Mikuláš Holý „měl v opozici k svému jménu obrovskou kštici vlasů na hlavě, docela šedých“¹⁵⁶. Příjmení prodavače sladkostí a lahůdek Zoufalého lze spojit s faktem, že si z nějaké příčiny lidé běžně své strasti a bolesti léčí konzumací všemožných dobrot, kterých bývají právě lahůdkářství plná.

V následujícím úryvku přichází na policejní stanici žena, která postrádá příruční tašku a jde si ji vyzvednout z úschovny.

- *Udala již paní své jméno?*

Zřízenec přisvědčil:

- *Jiřina Stratiová, bytem na Žižkově, Chelčického 513.*

- *Stratilová, to není právě netrefné, řekl Klubíčko žertovně.*

- *Paní Stratilová tedy ztratila tašku?*¹⁵⁷

Zde můžeme vidět, že Vachek využívá jména i pro vytvoření humorných situací.

¹⁵⁶ Vachek, E.: Muž a stín. Praha: Československý spisovatel 1969, s. 175

¹⁵⁷ Vachek, E.: Muž a stín. Praha: Československý spisovatel 1969, s. 248

4.9. Jazyk

Při rozboru Vachkových detektivních próz z hlediska problematiky literárního jazyka jsme jako pomocnou literaturu použili převážně již zmiňovanou literárně-teoretickou publikaci J. Peterky *Teorie literatury pro učitele*¹⁵⁸.

Obsahy vědomí jednotlivých postav či vypravěče Vachek převádí nejenom do jazyka spisovného, ale i do jeho podoby hovorové. Podobně, jako se klasičtí angličtí autoři detektivek A. C. Doyle, A. Christie či G. K. Chesterton nevyhýbají využití právě běžného hovorového jazyka zejména v dialozích, tak i Vachek zařazováním hovorových prvků do mluvy postav přispívá ke zvýšení autentičnosti a mnohdy k naznačení příslušnosti postav k určitým sociálním vrstvám. Jako doklad připojujeme ukázkou z detektivky *Tajemství obrazárny* (1928); jde o výňatek z rozhovoru Klubíčka s mužem, jenž pracuje jako zahradník. V dalším úryvku se jedná o dvě repliky vyňaté z rozmluvy řidičů autobusu Popelky a Martince, postavami prózy *Zlá minuta* (1933). Nutno podotknout, že i mluva detektiva je občas ozvláštněna hovorovými prvky (např. spojení „vykouřit z palice“¹⁵⁹ v promluvě detektiva Klubíčka).

„Nikdo ho nemá rád. Je to moc zlej člověk. Otravuje naši slečinku. Má nad ní velkou moc, a slečinka, místo aby žila, musí se kolem něho šmejkat a snášet jeho rozmary.“¹⁶⁰

„To myslíš, abychom tady čučeli až do oblevy?“¹⁶¹ ... „Ty,“ povídá Popelkovi, „strážníci se tady couraj někdy v tuhle hodinu?“¹⁶²

Kromě českého jazyka jsou texty těchto čtyř Vachkových románů za cílem zesílení autentičnosti často prostoupeny slovy či slovními spojeními z jazyků

¹⁵⁸ Peterka, J.: *Teorie literatury pro učitele*. Praha: UK-Pedagogická fakulta 2001, s. 81-84

¹⁵⁹ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 280

¹⁶⁰ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 114

¹⁶¹ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 249

¹⁶² Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 251

cizích, konkrétně výrazy německými (nejvíce v detektivce *Devatenáct klavírů*, 1964), anglickými (*Tajemství obrazárny*, 1928) a latinskými, jak následovně doložíme konkrétními ukázkami. Cizojazyčná spojení Vachek žádným způsobem přímo v textu ani v poznámkové části nepřekládá. Přestože jsou promluvy postav psány veskrze v češtině, Vachek díky řeči vypravěče v daných případech zdůrazňuje, že určitá replika je „překladem“ z cizího jazyka do češtiny, aby ji čtenář bezpečně porozuměl.

*Zdalo se jí, že je v kostele, všude byla tma, jen kolem katafalku září svíčkové lustříky. Vosk zvolna kape na černý, zlatem krumplovaný příkrov. Je slyšet kněze, jak zvolna a krásně pronáší tato slova: „De profundis ad Te, Domine, Domine, qui sustinebit...“*¹⁶³

*Je to lokál na první pohled ponurý, ale obrovská frekvence dokazuje, že má, čemu zde říkají „so etwas Gewisses“.*¹⁶⁴

*„...All right, tato žena, ať je to kdokoli, bude mne nadmíru zajímat...“*¹⁶⁵

*Purcell kývl hlavou a následoval Radu do pokoje, kde čekal, pohřížen v úvahy, Klubíčko. Purcell mu letmo kynul, hned se zabořil do jednoho křesla a řekl: „Počňte, pane, s výkladem.“ Naneštěstí Klubíčko mu nerozuměl, neboť neuměl anglicky.*¹⁶⁶

Jazyk Vachkových detektivních próz je pln mnoha zvláštností, jejichž používání je v současné detektivní próze a běžném jazyce vůbec spíše na ústupu. Značně nápadné je pro dnešního čtenáře hojné používání přechodníkových tvarů minulých i přítomných (př. *vrátiv se domů a našed svou ženu mrtvou*)¹⁶⁷,

¹⁶³ Vachek, E.: *Muž a stín*. Praha: Československý spisovatel 1969, s. 13

¹⁶⁴ Vachek, E.: *Devatenáct klavírů*. Praha: Melantrich 1970, s. 25

¹⁶⁵ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny*. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 68

¹⁶⁶ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny*. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 75-76

¹⁶⁷ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny*. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 39

vzpamatovavší se¹⁶⁸, naslouchala ležíc¹⁶⁹, ...). Nutno ovšem podotknout, že v posledně vydané detektivní próze *Devatenáct klavírů* (1964) přechodníků v textu velice výrazně ubylo.

Vedle převažujících pojmenování prostých okrašluje Vachek text mnohými figurami či tropy. Tropy rozumíme takové umělecké prostředky, jež jsou založeny na přenesení významu; svou originalitou a výjimečností působí esteticky na čtenáře a vesměs jsou do jejich výčtu řazeny metafora, metonymie, synekdocha a kupříkladu ironie. Oproti tropům jsou figury vystavěny na základě přesunů či opakování jednotlivých výrazových prostředků. Rozlišují se pak skupiny figur zvukových, syntaktických, slovosledných, významových, myšlenkových a hodnotících.¹⁷⁰

Vachek tudíž pracuje vedle přímých pojmenování též s některými typy pojmenování nepřímého. Těmi jsou kupříkladu metafora (přenesené pojmenování na základě vnější podobnosti denotátů – př. *růženec lidí*¹⁷¹), metonymie (přenesené pojmenování na základě věcné, hlavně vnitřní souvislosti – př. *škubající srdce města*¹⁷²) či frazém (ponejvíce se objevuje ve Vachkových románech ve formě přirovnání, jakožto ustáleného slovního spojení s výrazem *jako*).

Co se blíže přirovnání týče, Vachek použil nejen ta, jež jsou všeobecně známa a fungují spíše jako jazyková klišé (př. *studená jako kámen*¹⁷³, *je jich jako kobylek*¹⁷⁴, *bledý jako papír*¹⁷⁵, ...), ale podařilo se mu vytvořit a do textu umně zasadit i mnoho nových a neotřelých, často rovněž humorně laděných (př. *mokrý jako člověk pod sprchou*¹⁷⁶, *vzácné jako spravedlivý na burze*¹⁷⁷, *korpulentní a*

¹⁶⁸ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny*. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 19

¹⁶⁹ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny*. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 15

¹⁷⁰ Pavera, L., Všetická, F.: *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc 2002, s. 362, 114

¹⁷¹ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny*. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 252

¹⁷² Vachek, E.: *Tajemství obrazárny*. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 72

¹⁷³ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny*. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 19

¹⁷⁴ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny*. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 28

¹⁷⁵ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny*. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 352

¹⁷⁶ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny*. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 42

¹⁷⁷ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny*. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 210

*nápadný jako drožka na asfaltu*¹⁷⁸, *choval se tak nápadně jako houpající se červená lucerna nad vykřičeným domem*¹⁷⁹, *nepohyblivá jako mastodont*¹⁸⁰, ...).

Z hlediska dalších figur pracuje Vachek poměrně často s oxymóronem, jenž je založen na významovém protikladu slov (př. *malebný nepořádek*¹⁸¹) či personifikací, jíž je míněn druh metafor, v níž jsou neživým předmětům či zvířatům přisuzovány lidské charakteristiky (př. *podezření křičí*¹⁸², *mrtvý dům*¹⁸³, ...).

Vachkovy detektivní prózy jsou typické členěním neutrálním; spíše výjimečně se objevuje inverze, což je druh slovosledné figury. S nestandardním pořádkem slov ve větě se přitom setkáváme nejfrekventovaněji v dříve vzniklých románech; v poslední námi zkoumané próze *Devatenáct klavírů* (1964) je inverzní větné členění jevem už více méně ojedinělým, což pravděpodobně souvisí s měnícími se tendencemi v jazyce. V níže uvedených třech úryvcích, vyňatých z románů *Tajemství obrazárny* (1928) a *Zlá minuta* (1933), můžeme pozorovat Vachkovu frekventovanou tendenci dodržovat striktně posloupnost podmětu a po něm následujícím přísudku, přičemž zvrtné se/si Vachek staví většinou *za* podmět, přestože z hlediska dnešního běžného slovosledu bychom zvrtné se/si zařadili v těchto příkladech *před* slovo s funkcí podmětu.

*Zanedlouho potom vůz se dotkl pražského dláždění ...*¹⁸⁴

*Ale od té doby Anežka se bála být s Koníčkem o samotě...*¹⁸⁵

Vachek taktéž několikrát, nejspíše za účelem bližší charakteristiky a posílení dojmu autentičnosti, zařazuje takové promluvy postav, v nichž můžeme rozpoznat tzv. onkání a onikání. Jejich užívání je motivováno společenskými

¹⁷⁸ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 83

¹⁷⁹ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 220

¹⁸⁰ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 79

¹⁸¹ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 75

¹⁸² Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 153

¹⁸³ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 111

¹⁸⁴ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 115

¹⁸⁵ Vachek, E.: *Tajemství obrazárny. Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 296

konvencemi, avšak v současnosti nenacházejí vedle tykání a vykání v jazyce patřičné místo a považují se za zastaralá. Následující ukázky dokládají přítomnost těchto jevů ve Vachkových detektivních dílech.

- *Není ke mně hodná, Irmičko, řekl mi, - já jsem dnes kvůli ní spáchal zločin a ona je taková divná.*¹⁸⁶

- *Tak tedy, pane Mahler, jak se mají? zeptal se Klubíčko přátelsky.*

- *Bídně, odpověděl Mahler. – Tuhle jim řeknu vtip, který jim poví, co nás čeká. ... Copak si dali k večeři?*¹⁸⁷

Vedle zastarávajících slov či slovních spojení, s nimiž se v reálném životě dnešní čtenář setká snad jen výjimečně (př. *shání je prostřednictvím inzertů*¹⁸⁸, *sud špiritusu*¹⁸⁹, *ačli se to ovšem podaří*¹⁹⁰, *štráchy*¹⁹¹, ...), snažil se Vachek kontrastně zařadit i výrazy, pociťované z hlediska dobového jazykového úzu jako nové, i slova přejatá z cizích jazyků v nezměněné podobě fonetické i grafické (př. *klubman*¹⁹², *sportsman*¹⁹³, ...). Zároveň projevuje tvůrčí aktivitu ve skládání slov pro doposud nepojmenované skutečnosti, vytváří tzv. okazionalizmy, jimiž se rozumí takové výrazy, které jsou tvořeny a užívány pouze příležitostně. V příkladech, které uvádíme, vznikla nová pojmenování na základě procesu skládání (př. *malvínofobie*¹⁹⁴, *Zorofobie*¹⁹⁵, ...).

Ze syntaktického hlediska uvedme poměrně častý výskyt výpovědní modifikace věty, tzv. parcelace (grafická i zvuková segmentace věty), při níž vznikají osamostatněné větné členy.

¹⁸⁶ Vachek, E.: Muž a stín. Praha: Československý spisovatel 1969, s. 119

¹⁸⁷ Vachek, E.: Muž a stín. Praha: Československý spisovatel 1969, s. 177

¹⁸⁸ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 238

¹⁸⁹ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 305

¹⁹⁰ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 326

¹⁹¹ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 52

¹⁹² Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 125

¹⁹³ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 290

¹⁹⁴ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 120

¹⁹⁵ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 150

„Obraz byl odnesen! Neznámým pachatelem.“¹⁹⁶

„Je zde má žena. A domovník s rodinou,“ odpověděl Ďablic.¹⁹⁷

- Odkud tedy mohou pocházet odjinud než z pokladny vaší ženy? Která byla zavražděna, a snad právě proto, že měla mnoho peněz.¹⁹⁸

Následující ukázka je jasným důkazem toho, že Emil Vachek dovedl tvořit nejen krátké a srozumitelné jednoduché věty či souvětí, ale mnohdy jsou některé větné celky natolik rozsáhlé, že vyžadují intenzivní koncentraci čtenáře, aby došlo k plnému pochopení obsahu.

Když se vydrápali po omrzlém terénu až na nejvyšší bod, kde roste stromořadí polozničených slívových stromků, jejichž plody nikdy nedozrají protože kluci z Košíř a ze Smíchova je setřesou a kamením shodí, pokud jsou ještě tvrdé, zelené a kyselé hůř než šťovík, spatřili, když se trochu rozkoukali ve tmě, něco, co upoutalo jejich pozornost.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 205

¹⁹⁷ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 350

¹⁹⁸ Vachek, E.: Muž a stín. Praha: Československý spisovatel 1969, s. 65

¹⁹⁹ Vachek, E.: Tajemství obrazárny. Zlá minuta. Praha: Československý spisovatel 1986, s. 285

5. Didaktická část

V poslední kapitole, před závěrečným shrnutím celé práce, se pokusíme zamyslet nad problematikou možnosti zpracování vyučovací hodiny českého jazyka a literatury, jejímž cílem by bylo přiblížení stěžejních detektivních povídek a románů studentům druhého stupně základních škol, konkrétně osmých, případně devátých tříd.

Jak je nám již známo, detektivní próza spadá do oblasti tzv. triviální literatury neboli paraliteratury. Proto je zprvu nutné odpovědět si na tuto otázku: Je opravdu pro žáky základních škol nutné a přínosné rozšířit si znalosti z české i světové literatury o charakteristiku detektivky a o údaje o jejích zásadních představitelích?

Vezměme nejdříve v potaz několik skutečností. Detektivky v podobě, jakou jim vtiskují současní autoři, se rozhodně nedají považovat, až na jisté výjimky, za čtivo určené pro děti základních škol. Detektivka je četba vyhrazená v drtivé většině pro dospělé čtenáře, i když autoři myslí i na mládež a mnohé tituly detektivních příběhů jsou určeny právě mladším ročníkům²⁰⁰. Především o nich by se mohlo uvažovat jako o potencionálních zdrojích ukázek, na nichž by se žáci s detektivní literaturou blíže seznamovali.

Pokusili jsme se, na základě prostudování výňatků z několika čítanek literatury určených pro studenty druhého stupně základních škol, shrnout, do jaké míry jejich autoři vzali v úvahu existenci detektivky jako literatury, s níž by se mohlo na druhém stupni základní školy pracovat. Zjistili jsme, že čítanky poskytovaly dostatečné množství úryvků kupříkladu z dobrodružných knížek; naproti tomu ukázky z detektivních románů či povídek v zásadě chyběly. Autoři zvukných jmen, jakými jsou A. C. Doyle, A. Christie, či výše nesčetněkrát jmenovaný Emil Vachek sice scházeli, ale zato jsme našli odkazy k otci detektivky E. A. Poeovi, a to ve dvou učebnicích určených pro osmý a devátý

²⁰⁰ Erich Kästner.: Emil a detektivové, Václav Řezáč: Poplach v Kovářské uličce

ročník základních škol (*Čítanka s literární výchovou* 8²⁰¹, 9²⁰² od dvojice autorů Z. Fialová a J. Podzimek). Poe je v těchto publikacích charakterizován jako „autor detektivně a hororově laděných povídek (Jáma a kyvadlo, Předčasný pohřeb, Zlatý brouk, Vraždy v ulici Morgue ...)“²⁰³, přičemž následuje v učebnici pro 8. třídu definice horroru a pro 9. ročník jsou za ukázkou připojeny hlavní charakteristiky novely. Vybrány byly dva úryvky, a to z Poeových příběhů *Maska červené smrti* a *Zánik domu Usherů*, přeložených do češtiny Josefem Schwarzem.

Na základních školách se tudíž žáci s detektivkou příliš nesetkávají - alespoň co nám napovídá charakter ukázek v námi vybraných učebnicích - a záleží proto ve většině případů na samostatném rozhodnutí pedagogů, do jaké míry se budou držet čítanky jako jediného, výhradního zdroje ukázek. Hlavní příčina nedostatku ukázek z oblasti detektivní literatury v čítankách tkví s největší pravděpodobností v již zmiňované „okrajovosti“ detektivní prózy a též v samotném tématu detektivky. Ve valné většině detektivek se totiž řeší vražda. Avšak přesto, že detektivka stojí téměř na periferii literatury a je čtivem vesměs srozumitelným a populárním, nepovažujeme za zcela příhodné zabývat se jí v hodinách českého jazyka a literatury na druhém stupni základních škol hlouběji. Její zařazení bychom doporučili spíše až do osnov středních škol. Výjimku samozřejmě představují ukázky z detektivní literatury určené pro děti.

Vedle ukázek z dětské detektivky bychom se však v určitých případech mohli zaměřit i na některého světoznámého autora detektivních příběhů (např. A. C. Doyle, A. Christie, ...) a pokusili se vybrat vhodnou ukázkou z jeho díla, a to nejen z hlediska obsahového. Úryvek by měl být bohatý i na určité jazykové jevy a učitel tak dávat možnost jeho využití v hodině; nelze proto vyloučit práci s takovouto ukázkou i během výuky gramatiky či slohu. Poté, co by si studenti povšimli přítomných jazykových jevů a rozebrali je v rámci textu, následoval by velice stručný výklad o žánru detektivky a jeho charakteristických znacích. Vyučující by se taktéž mohl zmínit o dalších významných spisovatelích v oblasti

²⁰¹ Fialová, Z., Podzimek, J.: *Čítanka s literární výchovou* pro 8. ročník ZŠ. Praha: Moby Dick 1998, s. 95-100

²⁰² Fialová, Z., Podzimek, J.: *Čítanka s literární výchovou* pro 9. ročník ZŠ. Praha: Moby Dick 1998, s. 101-105

²⁰³ Fialová, Z., Podzimek, J.: *Čítanka s literární výchovou* pro 8. ročník ZŠ. Praha: Moby Dick 1998, s. 99

detektivní literatury, včetně Emila Vachka. Nelze vyloučit ani využití určitého výňatku z jednoho z Vachkových detektivních románů. Možnost práce s jeho texty je bezesporu velice široká (např. problematika charakteristiky postavy v hodinách slohu může být postavena právě na popisu detektiva Klubíčka či jakékoli jiné postavy).

6. Závěr

Emil Vachek byl nadaným autorem s mnoha rozličnými zájmy. Vedle psaní beletrie se téměř po celý svůj život věnoval činnosti publicistické. Rozhodně o něm ovšem nelze tvrdit, že byl výhradně tvůrcem detektivních románů. Naopak, k jejich psaní přešel až později, v období určité tvůrčí vyzrálosti.

Přestože Vachek navazuje v detektivní tvorbě na tradiční anglosaskou linii, jeho díla s detektivní zápletkou disponují několika prvky, jež je od ryze klasických detektivek E. A. Poea či A. C. Doyla více či méně nápadně odlišují.

Vraťme se však k výčtu zásadních pravidel, sestavenému S. S. Van Dinem, jež omezují podobu detektivní povídky a románu. Z tohoto hlediska se Vachek zásadně vzpírá jednomu bodu, kterým je v detektivkách potlačení popisných pasáží, především však psychologických rozborů. Přítomnost psychologického aspektu je ve Vachkových románech nepopíratelně a výrazně přítomna, neboť pro českého autora jsou nitra jeho postav předmětem důkladného studia.

S tradiční formou detektivky se též příliš neslučuje výskyt humorných prvků, které Vachek opět v *Tajemství obrazárny* (1928), či v dalších třech námi zkoumaných románech, notně využívá.

Hlavní postava detektiva Václava Klubíčka představuje téměř protiklad tzv. velkého detektiva, mezi jehož typické představitele lze bezesporu zařadit Poeova Augusta Dupina či Doylova Sherlocka Holmese. Detektiv Klubíčko se od nich liší v mnoha ohledech. Především nestárne podle pravidel románové fikce, ale roky mu ubíhají stejně, jako by se tomu dělo v reálném životě.

Svémi dovednostmi a schopnostmi není na míle vzdálen od obyčejných lidí, jak je to v případě Holmese či Dupina - Klubíčkoví totiž chybí ona vrozená genialita velkých detektivů. Své případy dovede do zdárného konce hlavně díky tomu, že zná dobře povahy lidí, poslechne svou intuici nebo věnuje pozornost vzhledu podezřelých osob; do očí bijícím faktům odmítá uvěřit za každou cenu, jak to činí jeho angličtí kolegové.

Domýšlivost, ješitnost a vychloubačnost jsou mu cizí. Vachek koncipuje Klubíčka jako detektiva až překvapivě skromného. Přítomnost postavy s charakteristikami Holmesova společníka doktora Watsona není Klubíčkoví zapotřebí, neboť se nepotřebuje přesvědčovat o svých výjimečných schopnostech.

Václav Klubíčko miluje pobyt ve společnosti lidí a do samoty se uzavírá jen za účelem odpočinku.

Ve srovnání s Holmesem či Dupinem není tento detektiv žádným způsobem výstřední či podivínský.

Celkově je Klubíčko postavou sympatickou. Hlavní příčina tohoto faktu spočívá právě v oné jeho lidskosti a určité obyčejnosti, tedy vlastnostech, které ho sbližují se čtenáři.

Co se týče novosti v rovině motivů, Vachek využil vedle motivů tradičních též takové, které se v klasických detektivkách vyskytují ojediněle; a těmi jsou kupříkladu motivy válečné a politické.

Vachek nezůstal pozadu ani v pokusech o přetváření a narušení strnulé kompozice anglosaských detektivek. Odklon od tradiční linie můžeme v tomto ohledu zaznamenat ve fabuli či v expozici příběhu. Navíc se zdárně pokouší pracovat se dvěma i více paralelními dějovými liniemi, tedy opět postup například pro A. C. Doylea atypický.

Nejvýznamnější přínos detektivní tvorby Emila Vachky je spatřován ve výběru prostředí, kam své romány zasadil. Detektiv Klubíčko je typicky českým detektivem, jež po zločincích pátrá opět v českém a nikoli v zahraničním prostředí. Vachek byl prvním českým spisovatelem, který se v detektivních románech odvážil vyměnit ulice Londýna za českým čtenářům známé pražské či například karlovarské uličky. Se změnou prostředí se mění i postavy. Společenská smetánka vystupující v románech A. Christie či povídkách A. Doylea je nahrazena směsicí lidí z rozličných společenských vrstev, a to i těch nejnižších.

Emil Vachek je velice zajímavým autorem a je jistě ke škodě všech čtenářů, že jeho dílu není věnována větší pozornost i v současné době.

7. Seznam použité literatury:

BARTUŠKOVÁ, S.: Laskavý vypravěč Emil Vachek: k stému výročí autorova narození. *Literární měsíčník*, 18, 1989, č. 2, s. 12-13.

CIGÁNEK, J.: *Umění detektivky: o smyslu a povaze detektivky*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1962.

ČAPEK, K.: *Marsyas čili na okraj literatury (1919-1931)*. Praha: Československý spisovatel, 1971.

FIALOVÁ, Z., PODZIMEK, J.: *Čítanka s literární výchovou pro 8. ročník ZŠ*. Praha: Moby Dick, 1998.

FIALOVÁ, Z., PODZIMEK, J.: *Čítanka s literární výchovou pro 9. ročník ZŠ*. Praha: Moby Dick, 1998.

GRYM, P.: *Sherlock Holmes & ti druzí: čtení o detektivech a detektivkách*. Praha: Vyšehrad, 1988.

HODROVÁ, D. a kol.: *...na okraji chaosu... .Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001.

HRABÁK, J.: *Napínavá četba pod lupou : Ze studií o paraliteratuře* . Praha : Československý spisovatel, 1986.

CHALOUPKA, O.: Doslov. In: VACHEK, E.: *Pán světa*. Praha: Československý spisovatel, 1989.

CHANDLER, R.: *A Sherlock Holmes Handbook*. Toronto: Simon & Pierre, 1993.

IVANOV, M.: Jak se dělá detektivka. *Československý voják*, 12, 1963, č. 15, s. 33-34.

IVANOV, M.: Jak se dělá detektivka. *Československý voják*, 12, 1963, č. 16, s. 31-33.

Kolektiv autorů: *Slovník českých spisovatelů od roku 1945: díl 2*. Praha: Klub, 1998.

KOSATÍK, P.: Životopisná poznámka o autorovi. In: VACHEK, E.: *Pán světa*. Praha: Československý spisovatel, 1989.

KUNC, J.: *Slovník soudobých českých spisovatelů: krásné písemnictví v letech 1918-1945*. Praha: Orbis, 1946.

KUNC, J.: *Česká literární bibliografie 145-1963. Díl 2*. Praha: Národní knihovna, 1964.

MENCLOVÁ, V., SVOZIL, B., VANĚK, V.: *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri, 2000.

MENCLOVÁ, V.: Detektivní próza. *Čtenář*, 43, 1991, č. 2, s. 63-64.

MILDE, J.: Dílo Emila Vachka. In: *Almanach Kmene 1948*. s. 191-195.

MOCNÁ, D., PETERKA, J. a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha-Litomyšl: Paseka, 2004.

PEŠAT, Z. - STROHSOVÁ, E. (edd.): *Dějiny české literatury IV: literatura od konce 19. století do roku 1945*. Praha: Victoria publishing, 1995.

PETERKA, J.: *Teorie literatura pro učitele*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2001.

OUSBY, I.: *Literature in English*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

PAVERA, L., VŠTIČKA, F.: *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002.

SUS, O.: Slovo o detektivkách. *Host do domu*, č. 8, s. 370-374.

Šaldův zápisník IX. (1936-1937). Praha: Český spisovatel, 1995.

ŠKVORECKÝ, J.: *Umění odhadnout svůj talent*. In: CHANDLER, R.: *Dáma v jezeře*. Praha: Mladá fronta, 1965.

ŠKVORECKÝ, J.: *Nápady čtenáře detektivek*. Praha: Asociace detektivní a dobrodružné literatury, 1990.

The Oxford Companion to English Literature (edited by Margaret Drabble). New York: Oxford University Press, 2000.

TODOROV, T.: *Typologie detektivního románu*. In: *Poetika prózy*. Praha: Triáda, 2000.

VACHEK, E.: *3x inspektor Klubíčko*. Praha: Akropolis, 1998.

VACHEK, E.: *Devatenáct klavírů*. Praha: Melantrich, 1970.

VACHEK, E.: *Moje cesta k detektivce*. In: VACHEK, E.: *Zlá minuta*. Praha: Mladá fronta, 1958.

VACHEK, E.: *Tajemství obrazárny, Zlá minuta: dva případy detektiva Klubíčka*. Praha: Československý spisovatel, 1986.

VACHEK, E.: *Zlá minuta*. Praha: Československý spisovatel, 1969.

